

Experiment regelluwe scholen

Voortgangsrapportage 2018

Anne Luc van der Vegt, Marianne Boogaard,
Marleen Kieft, Ton Klein, Wouter Schenke,
Sanne Weijers

EDventure
vereniging van
onderwijs
adviesbureaus

Oberon
onderzoek | advies

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Het experiment Regelluwe scholen	5
1.2	Leeswijzer	6
2	Deelnemende scholen en meldingen.....	8
2.1	Overzicht deelnemende scholen	8
2.2	Meldingen van afwijking van wet- en regelgeving	11
2.3	Niet-deelnemende scholen en hun beweegredenen	14
3	Instroom kleuters.....	16
3.1	Welke scholen?.....	16
3.2	Doelen en invulling van de meldingen	17
3.3	Ervaringen van schoolleiding, leraren en ouders	18
3.4	Aandachtspunten voor praktijk en beleid	21
4	Educatieve keuzedagen	24
4.1	Welke scholen?.....	24
4.2	Doel en invulling van de meldingen	24
4.3	Gebruik van educatieve keuzedagen.....	25
4.4	Ervaringen schoolleiding, leraren en ouders	25
4.5	Aandachtspunten voor praktijk en beleid	26
5	Schoolplan.....	27
5.1	Welke scholen?.....	27
5.2	Doel en invulling van de meldingen	27
5.3	Ervaringen schoolleiding en leraren	28
5.4	Aandachtspunten voor de praktijk	29
6	Minder onderwijstijd.....	31
6.1	Welke scholen?.....	31
6.2	Doel en invulling van de meldingen	32
6.3	Ervaringen schoolleiding, leraren en ouders	33
6.4	Aandachtspunten voor praktijk	35
7	Samenstelling profielen.....	36
7.1	Welke scholen	36
7.2	Doel en invulling van de meldingen	37
7.3	Aantallen leerlingen.....	40
7.4	Ervaringen schoolleiding, mentoren, leerlingen, ouders.....	40
7.5	Belemmerende en bevorderende factoren, aandachtspunten voor de praktijk	43
8	Alternatieve examentrajecten moderne vreemde talen.....	44
8.1	Welke scholen?.....	44
8.2	Doel en invulling van de meldingen	44
8.3	Kengetallen.....	45

8.4	Ervaringen op de scholen	45
8.5	Aandachtspunten voor praktijk en beleid	47
9	Septemberroute en route voor behalen deelcertificaten	49
9.1	Welke scholen?.....	49
9.2	Doel en invulling van de meldingen	49
9.3	Aantallen leerlingen.....	50
9.4	Ervaringen op de scholen met de melding	50
9.5	Aandachtspunten voor praktijk en beleid	51
10	Bevoegdheden van docenten	53
10.1	Welke scholen?.....	53
10.2	Doelen en invulling van de meldingen	53
10.3	Aantallen docenten	54
10.4	Ervaringen van schoolleiding en leraren	54
10.5	Aandachtspunten voor praktijk en beleid	55
11	Reflectie	56
Bijlage 1	Monitoring in het tweede uitvoeringsjaar Experiment Regelluwe Scholen	60
Bijlage 2	Ondersteuning voor de scholen	63
Bijlage 3	Belronde onder niet-deelnemers uitbreiding experiment Regelluwe scholen	65
Bijlage 4	bij hoofdstuk 4 Educatieve keuzedagen	67
Bijlage 5	bij hoofdstuk 7 Samenstelling profielen, vakhavo	69
Bijlage 6	bij hoofdstuk 9 Septemberroute en deelcertificaten.....	71
Bijlage 7	bij hoofdstuk 10 Bevoegdheden van docenten	74

1 Inleiding

Voor u ligt de derde voortgangsrapportage over het Experiment Regelluwe scholen, opgesteld om de Tweede Kamer en het onderwijsveld te informeren over de voortgang van het experiment. De eerste voortgangsrapportage verscheen in november 2016, de tweede in december 2017. De rapportage is opgesteld door het consortium van Oberon, Kohnstamm Instituut en EDventure, dat het experiment volgt met monitoronderzoek en de deelnemende scholen ondersteunt.

Scholen die in 2013 én in 2014 het predicaat 'Excellente school' kregen, kregen toegang tot het experiment. Van deze scholen hebben er zich 46 aangemeld. In het schooljaar 2016/17 zijn achttien scholen voor primair en voortgezet onderwijs van start gegaan met het experiment. Dit wil zeggen dat ze afwijken van één of meer bepalingen uit de Wet op het primair onderwijs (WPO) of de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO). In het schooljaar 2017/18 zijn daar nog eens zeven scholen bijgekomen. Deze rapportage gaat over de bevindingen op deze 25 scholen.

Met ingang van het schooljaar 2018/19 is het experiment uitgebreid met nieuwe scholen. De ervaringen op deze scholen blijven hier nog buiten beschouwing en zullen in een volgende rapportage worden beschreven.

In deze inleiding schetsen we eerst kort de achtergrond van het Experiment Regelluwe scholen en de uitbreiding met ingang van het schooljaar 2018/19 (1.1), vervolgens geven we een overzicht van de volgende hoofdstukken (1.2).

1.1 Het experiment Regelluwe scholen

Het ministerie van OCW wil scholen meer ruimte bieden voor innovatie. Daarom is in 2016 het vijfjarig Experiment Regelluwe scholen gestart. De deelnemende scholen krijgen de mogelijkheid om af te wijken van regelgeving die belemmerend is voor de vernieuwing van hun onderwijs. De scholen die in 2013 en 2014 als excellent zijn beoordeeld, zijn uitgenodigd om aan het experiment deel te nemen. De deelnemende scholen mogen binnen het experiment afwijken van artikelen van de WPO en de WVO. Er kan ook worden afgeweken van onderliggende regelgeving, zoals het Inrichtingsbesluit WVO, het Eindexamenbesluit vo, het Besluit kerndoelen onderbouw vo en het Besluit vernieuwde kerndoelen WPO. Deze wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen betreffen veel verschillende onderwerpen, zoals onderwijsinhoud, toetsen en examens, passend onderwijs, personeelsbeleid en bestuurlijke inrichting en verantwoordelijkheden.

Monitoring van het experiment

Het doel van het experiment Regelluwe scholen is te onderzoeken of het bieden van regelluwe ruimte leidt tot initiatieven die de doelmatigheid of de kwaliteit van het onderwijs ten goede komen. In dat geval kan de minister besluiten voor die initiatieven definitief ruimte in de WPO en WVO te creëren. Het geven van ruimte is dus geen doel op zich. De deelnemende scholen worden door het geven van ruimte uitgedaagd om de kwaliteit of, bij gelijkblijvende kwaliteit, de doelmatigheid van hun onderwijs te verbeteren. Eén van de aandachtspunten in het monitoronderzoek is dan ook: maken veel scholen enthousiast gebruik van de geboden ruimte of heeft slechts een beperkt aantal scholen daar behoefte aan? Het experiment maakt ook zichtbaar op welke terreinen scholen meer ruimte wensen en op welke terreinen die behoefte er niet of nauwelijks is.

Uitbreiding van het experiment

Het kabinet heeft in het regeerakkoord 2017-2021 aangekondigd om op basis van het experiment, voor zover mogelijk, de regels die knellend zijn voor scholen te schrappen. Op basis van de eerste bevindingen heeft de minister van OCW al aangekondigd twee afwijkingen breed beschikbaar te willen maken voor alle po- en vo-scholen (zie kamerbrief 23 januari 2018).¹ Het gaat om de afwijkingen 'educatieve keuzedagen in het po' en 'vereenvoudiging van het schoolplan (po en vo)'. De eerste voortgangsrapportage liet zien dat voor deze beide afwijkingen de ervaringen positief zijn en de gevolgen beperkt.

Daarnaast is met ingang van het schooljaar 2018/19 het experiment Regelluwe scholen uitgebreid met een nieuwe groep scholen. Die uitbreiding heeft als doel om meer en bredere ervaring op te doen op vijf onderwerpen waar al positieve ervaringen mee zijn opgedaan (zie ook daarvoor de genoemde kamerbrief van 23 januari 2018):

- het inruilen van onderwijstijd voor ontwikkeltijd;
- het verminderen van instroommomenten in het primair onderwijs;
- het vervangen van een theoretisch vak door een praktijkvak op de havo;
- het afnemen van deelexamens op de eigen school;
- het afwijken van bevoegdheidseisen in het voortgezet onderwijs.

De uitbreiding van het experiment is niet alleen getalsmatig. Het is ook de bedoeling dat er meer diversiteit ontstaat binnen het experiment. Concreet betekent dat: deelname is niet meer alleen voorbehouden aan excellente scholen, maar alle scholen, waarvan de onderwijskwaliteit volgens de Inspectie van het Onderwijs 'goed' is, kunnen meedoen. Dit is vastgesteld op basis van onderzoek door de Inspectie van het Onderwijs. Tot 25 mei 2018 konden scholen zich aanmelden. Op basis daarvan zijn achttien extra scholen, zes basisscholen en twaalf scholen voor voortgezet onderwijs, toegelaten tot het experiment.

1.2 Leeswijzer

In deze rapportage wordt de voortgang van het Experiment Regelluwe scholen beschreven. We beginnen met een overzicht van deelnemende scholen en de thema's waarop zij afwijken van wet- en regelgeving (hoofdstuk 2).

In de hoofdstukken 3 tot en met 10 worden de thema's besproken waarop vernieuwingen plaatsvinden. Om te beginnen de thema's in het basisonderwijs: instroom kleuters (3) en educatieve keuzedagen (4). Vervolgens thema's die gelden voor zowel primair als voortgezet onderwijs: vereenvoudiging schoolplan (5) en vermindering onderwijstijd (6). Tenslotte de thema's die alleen voor het voortgezet onderwijs gelden: samenstelling profielen (7), alternatieve examentrajecten moderne vreemde talen (8), septemberroute en deelexamens (9) en bevoegheden van docenten (10).

Hiermee geven we een compleet overzicht van de stand van zaken, de ervaringen en de waargenomen opbrengsten binnen het experiment.

Tevens gaan we in op aandachtspunten voor beleid en praktijk, voor zover van toepassing.

Een reflectie op de huidige stand van zaken van het experiment en de verwachtingen voor het komende schooljaar vindt u in het laatste hoofdstuk (11).

---

¹ Kemerstukken II, vergaderjaar 2017–2018, 29 546, nr. 28

De bijlagen bevatten informatie over praktische zaken rond de monitoring van het experiment, de ondersteuning voor de scholen en gedetailleerde cijfermatige gegevens per thema.

2 Deelnemende scholen en meldingen

Dit hoofdstuk is gewijd aan de ‘facts and figures’ van het Experiment Regelluwe scholen. We zetten de deelnemende scholen op een rij (2.1) en geven een overzicht van het aantal en de aard van de meldingen van afwijking die zij hebben gedaan (2.2). We geven ook een overzicht van de redenen waarom sommige scholen nog geen melding hebben gedaan en van de redenen waarom ‘excellente’ of ‘goede’ scholen zich niet hebben aangemeld bij de uitbreiding van het experiment met ingang van het schooljaar 2018/19 (2.3).

2.1 Overzicht deelnemende scholen

Het Experiment Regelluwe scholen in 2016 was in eerste instantie bedoeld voor de scholen die in 2013 én 2014 ‘Excellente School’ zijn geworden. Van de in totaal 58 excellente scholen hadden er 46 belangstelling om regelluw te worden. Zij hebben zich aangemeld voor het experiment. Het aantal scholen dat vervolgens ook een concrete melding heeft gedaan van een afwijking van wet- en regelgeving neemt toe; in het tweede jaar van het experiment waren er 25 scholen ‘praktiserend regelluw’, zeven meer dan het voorgaande jaar 2016/17. Dit betekent ook dat 11 basisscholen en 10 scholen voor voortgezet onderwijs nog geen gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid tot afwijking. In paragraaf 2.3 gaan we in op de redenen daarvoor.

Tabel 2.1a Aantal excellente scholen en aantal deelnemers aan het experiment

	Aantal po-scholen	Aantal vo-scholen
Excellente scholen in 2013 en 2014	28	30
Aanmeldingen Experiment Regelluwe scholen voor aanvang experiment	22	24
Scholen met afwijking van wet- en regelgeving in 2016/17	9	9
Scholen met afwijking van wet- en regelgeving in 2016/17 én 2017/18	11	14

Met de uitbreiding van het experiment is het aantal deelnemende scholen nog eens toegenomen met 18 scholen (zie onderstaande tabel). In totaal hebben nu dus 43 scholen afwijkingen van wet- en regelgeving gemeld.

Tabel 2.1b Aantal scholen dat deelneemt aan de uitbreiding van het experiment (en aantal meldingen voor schooljaar 2018/19)

	Aantal po-scholen	Aantal vo-scholen
Aanmeldingen Experiment Regelluwe scholen naar aanleiding van uitbreiding in 2018	6 (8)	12 (15)

Scholen kunnen ervoor kiezen om op één onderwerp af te wijken van wet- en regelgeving, maar ze kunnen dat ook op meerdere onderwerpen doen. We geven een overzicht van het aantal meldingen, eerst in het primair onderwijs.

Tabel 2.2a Overzicht deelnemende po-scholen in de schooljaren 2016/17 en 2017/18 en het aantal meldingen van afwijkingen per school

School	Aantal meldingen in 2017/18	Aantal meldingen in 2016/17
CBS Anna van Buren, Enschede	4	3
OBS De Venen, Reeuwijk	3	3
IKC De Ark, Vlaardingen	2	2
Sint Nicolaasschool, Haren	2	1
OBS De Bloeiende Betuwe, Rhenoy	2	2
OBS De Vogelaar, Raalte	2	1
CBS De Fontein, Westerhaar	1	1
BS De Lindegaard, Meerssen	1	1
Dalton Rijnsweerd, Utrecht	1	1
Paulusschool, Utrecht	1	1
Van Ostadeschool, Den Haag	1	0
Totaal	20	16

In totaal 11 scholen hebben meldingen gedaan van afwijkingen van wet- en regelgeving. Het aantal meldingen per school varieert van 1 tot 4, gemiddeld ongeveer 2 meldingen per school.

De scholen die deelnemen aan de uitbreiding hebben in eerste instantie gekozen voor één van de vijf in het regeerakkoord opgenomen thema's (zie paragraaf 1.1). Zij hebben echter – net als de eerste groep scholen – de mogelijkheid om meerdere meldingen te doen. Eén van de zes basisscholen heeft inmiddels van die mogelijkheid gebruik gemaakt (zie tabel 2.2b)

Tabel 2.2b Overzicht nieuwe deelnemende po-scholen en het aantal meldingen van afwijkingen

School	Aantal meldingen in 2018/2019
Apollo 11, Utrecht	1
De Nijepoort, Groenekan	1
De Blauwe Lijn, Amsterdam	1
De Borgwal, Bemmelen	1
Jan Harmenshof, Geldermalsen	1
OBS Stedeke, Diepenheim	3
Totaal	8

In het voortgezet onderwijs is het aantal meldingen per school groter, zoals tabel 2.3a laat zien. De 14 scholen hebben samen 37 afwijkingen gemeld, gemiddeld iets minder dan 3 meldingen per school.

Tabel 2.3a Overzicht deelnemende vo-scholen in de schooljaren 2016/17 en 2017/18 en het aantal meldingen van afwijkingen per school

<i>School</i>	<i>Schoolsoort</i>	<i>Aantal meldingen in 2017/18</i>	<i>Aantal meldingen in 2016/17</i>
Wolfert Tweetalig, Rotterdam	havo/vwo	6	6
Stedelijk College Eindhoven	vwo	4	3
Utrechts Stedelijk Gymnasium	gymnasium	4	3
Calvijn College, Goes	havo	3	3
Calvijn College, Tholen	vmbo	3	3
Geuzencollege, Vlaardingen	vmbo	3	0
Rijnlands Lyceum, Wassenaar	havo	3	0
Kandinsky College, Nijmegen	vmbo/havo/vwo	2	3
PENTA College CSG De Oude Maas, Spijkenisse	mavo	2	2
St. Ignatiusgymnasium, Amsterdam	gymnasium	2	2
Stedelijk Gymnasium Nijmegen	gymnasium	2	0
Goois Lyceum, Bussum	havo/vwo	1	1
Corlaer College, Nijkerk	havo/vwo	1	0
Het Kwadrant, Bergen op Zoom	pro	1	0
Totaal		37	26

Twaalf vo-scholen nemen deel aan de uitbreiding van het experiment. Drie van deze scholen hebben al twee afwijkingen van wet- en regelgeving gemeld.

Tabel 2.3b Overzicht nieuwe deelnemende vo-scholen en het aantal meldingen van afwijkingen

<i>School</i>	<i>Aantal meldingen in 2018/2019</i>
Cals College, Nieuwegein	1
Eckartcollege, Eindhoven	1
Greijdanus College, Zwolle	1
Huizermaat, Huizen	1
Johan de Witt, Den Haag	2
Johan van Oldenbarnevelt, Amersfoort	1
Lek en Linge, Culemborg	1
't Ravelijn, Steenbergen	1
School voor Jong Talent, Den Haag	2
Tabor College, Hoorn	2
Twents Carmel College, Oldenzaal	1
Praktijkcollege Het Plein, Amsterdam	1
Totaal	15

2.2 Meldingen van afwijking van wet- en regelgeving

Scholen mogen binnen het experiment afwijken van alle artikelen uit de Wet op het primair onderwijs (WPO) en de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) waar ze last van hebben of of waar ze zich door beperkt voelen. In tabel 2.4a staat vermeld wat de onderwerpen van de meldingen zijn van de deelnemende basisscholen.

Tabel 2.4a Onderwerpen van meldingen primair onderwijs in de schooljaren 2016/17 en 2017/18 (tussen haakjes het aantal scholen dat is begonnen met de uitvoering)

Onderwerp van melding	Aantal po-scholen	
	2017/18	2016/17
Vaste of vervroegde instroom kleuters	6 (6)	4
Educatieve keuzedagen	2 (2)	1
Alternatief schoolplan	5 (4)	4
Minder onderwijstijd	6 (4)	4
Totaal aantal meldingen	20 *	15

* Sommige scholen hebben meerdere meldingen gedaan; daardoor is het aantal meldingen groter dan het aantal scholen.

We zien dat het aantal meldingen ten opzichte van het vorige schooljaar is toegenomen. Er zijn echter geen nieuwe thema's bijgekomen.

In het kader hieronder geven we een korte toelichting op de meldingen.

Wat houden de meldingen van afwijkingen in?

Instroom kleuters

Deze basisscholen willen de instroommomenten van kleuters in groep 1 clusteren en/of vervroegen. De meeste van deze scholen beperken de instroom van nieuwe leerlingen tot enkele momenten per jaar (na iedere schoolvakantie) om meer rust te creëren in de groep en te bevorderen dat de kleuters zich geen nieuweling voelen maar onderdeel van de groep. Eén school kiest voor vervroegde instroom wanneer dat past in de doorgaande ontwikkelingslijn van een leerling. Op al deze scholen kunnen kinderen vervroegd instromen in de basisschool vanaf twee maanden voor hun vierde verjaardag. Een bijzonder geval van vervroegde instroom is de pre-school, waarbij kinderen uit de VVE-doelgroep al vanaf tweeënhalf jaar naar school kunnen. Het doel van de pre-school is het stimuleren van de ontwikkeling op zeer jonge leeftijd, zodat de kinderen op vierjarige leeftijd een goede start hebben in groep 1.

Schoolplan

Deze afwijking houdt in dat scholen kiezen voor een schoolplan met een beperkte opzet. Visie, missie, doelstellingen en kwaliteitszorg worden beschreven, maar voor gedetailleerde beschrijving van vakgebieden of paragrafen over personeelsbeleid wordt verwezen naar andere documenten. Deze scholen werken met jaarlijkse schoolplannen en niet meer met de vierjarige cyclus. Dit past beter bij de dynamiek van de innovaties op hun school.

Minder onderwijstijd

Scholen kiezen om verschillende redenen voor het terugbrengen van de onderwijstijd voor hun leerlingen. De meeste scholen met deze melding kiezen er voor om de verplichte onderwijstijd met enkele uren per jaar te verminderen om in die tijd met het team gericht te kunnen werken aan onderwijsvernieuwing en professionalisering.

Twee scholen vullen de onderwijstijd anders in voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften om hen betere zorg te kunnen bieden. Op deze manier willen ze maatwerk bieden en/of kinderen een combinatie van onderwijs en specialistische begeleiding geven. Een voorbeeld is het aanbod van een Familieklas voor leerlingen met gedragsproblemen en hun ouders. Ouders en leerlingen komen twee dagdelen per week naar de Familieklas en werken onder begeleiding van een leerkracht en een ambulante hulpverlener van jeugdzorg aan hun gedrags- en opvoedvaardigheden. Hierdoor wordt afgeweken van het curriculum. Het gaat om kinderen met gedragsproblemen die zonder begeleiding in de Familieklas vermoedelijk in een traject richting cluster 4-onderwijs terecht zouden komen.

Educatieve keuzedagen

Ouders krijgen per schooljaar twee vrij op te nemen educatieve keuzedagen aangeboden waarop ze hun kinderen buiten de schoolse context een interessante leerervaring kunnen laten opdoen.

De basisscholen, die zich in het schooljaar 2017-2018 hebben aangemeld voor de uitbreiding van het experiment, hebben gekozen voor één van de uitbreidingsthema's voor het primair onderwijs: inruilen van onderwijstijd voor ontwikkeltijd en instroommomenten kleuters. Daarnaast heeft één van de scholen gekozen voor een melding op het thema educatieve keuzedagen.

Tabel 2.4b Onderwerpen van meldingen nieuwe scholen primair onderwijs

Onderwerp van melding	Aantal po-scholen
	2018/19
Inruilen onderwijstijd voor ontwikkeltijd	5
Verminderen instroommomenten kleuters	2
Educatieve keuzedagen	1
Totaal aantal meldingen	8

Voor het voortgezet onderwijs geldt in grote lijnen hetzelfde als voor het basisonderwijs: er zijn wel nieuwe scholen met meldingen bijgekomen, maar – afgezien van het thema schoolplan, dat al wel een thema was in het basisonderwijs – geen nieuwe thema's.

Tabel 2.5a Onderwerpen van meldingen voortgezet onderwijs in de schooljaren 2016/17 en 2017/18 (tussen haakjes het aantal scholen dat is begonnen met de uitvoering)

Onderwerp van melding	Aantal vo-scholen	
	2018	2017
Samenstelling profielen	9 (7)	9
Examens moderne vreemde talen	7 (7)	3
Deel- en herexamens, septemberroute	10 (4)	7
Bevoegdheid docenten	6 (3)	5
Minder onderwijstijd	3 (2)	2
Alternatief schoolplan	1 (1)	0
Totaal aantal meldingen	37 *	26

* Sommige scholen hebben meerdere meldingen gedaan; daardoor is het aantal meldingen groter dan het aantal scholen.

Een toelichting op de meldingen wordt gegeven in het onderstaande kader.

Wat houden de meldingen van afwijkingen in?

Andere invulling profielen

Enkele scholen hebben de mogelijkheden voor het kiezen van examenvakken verruimd door nieuwe vakken of andere vakkencombinaties aan te bieden. Voorbeelden zijn het inwisselen van het keuzeprofielvak voor een examenvak naar keuze en het volgen van Chinese taal en cultuur (een vwo-vak) op de havo. Een verdergaande melding is de opzet van een 'vakhavo-techniek', die leerlingen de mogelijkheid biedt om door te groeien zowel op theoretisch vlak als op meer toegepaste en beroepsgerichte techniekvakken.

Examens moderne vreemde talen

Meerdere scholen geven vrijstellingen voor het centraal examen in het desbetreffende vak aan leerlingen die een internationaal certificaat hebben behaald (ERK) in een moderne vreemde taal, meestal Engels.

Deleexamens, herexamens, septemberroute

Verschillende scholen bieden leerlingen die gezakt zijn voor hun eindexamen een alternatieve route aan naar het diploma. Daarbij maken zij gebruik van deelcertificaten, iets wat volgens de wet alleen in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) mogelijk is.

Bevoegdheid docenten

Sommige scholen willen docenten die niet volledig bevoegd zijn toch aanstellen op grond van hun bekwaamheid, ervaring of verwante bevoegdheid. Het gaat bijvoorbeeld om docenten zonder eerstegraads bevoegdheid die lesgeven in de bovenbouw havo/vwo. Of om docenten die hun lesbevoegdheid in het buitenland hebben behaald. In deze gevallen wordt een interne beoordelingsprocedure gevolgd.

Minder onderwijstijd

Een aantal scholen vermindert de verplichte onderwijstijd met enkele uren per jaar om in die tijd met het team te kunnen werken aan onderwijsvernieuwing, professionalisering en/of efficiëntere rapportvergaderingen. Dat levert werkdrukverlichting voor de docenten op.

Bij de uitbreiding van het experiment konden de nieuwe scholen kiezen uit vier thema's voor het voortgezet onderwijs: het inruilen van onderwijstijd voor ontwikkeltijd; vakhavo; afnemen van deexamens op de eigen school; afwijken van bevoegdheidseisen in het vo. Voor elk van deze thema's hebben enkele vo-scholen gekozen. Daarnaast zijn er (nog) geen meldingen voor andere thema's.

Tabel 2.5b Onderwerpen van meldingen *nieuwe* scholen voortgezet onderwijs

Onderwerp van melding	Aantal vo-scholen
	2018/19
Inruilen onderwijstijd voor ontwikkeltijd	6
Afnemen van deexamens op de eigen school	4
Vakhavo	3
Bevoegdheid docenten	2
Totaal aantal meldingen	15

2.3 Niet-deelnemende scholen en hun beweegredenen

Niet-deelname onder scholen die zich hebben aangemeld voor het experiment

Niet alle 46 excellente scholen die zich hebben aangemeld voor het experiment, hebben de mogelijkheid om af te wijken van wet- en regelgeving al echt concreet gemaakt. In de zomer van 2017 waren er 28, in de zomer van 2018 zijn er nog 21 scholen die de regelluwe ruimte in de praktijk *niet* benutten. De redenen die ze daarvoor hebben zijn heel divers. Sommige scholen zijn nog bezig de afwijking praktisch verder uit te werken, andere ontdekken dat de bestaande regelgeving voldoende ruimte biedt voor hun ambities. Soms zijn er omstandigheden in een schoolteam of directie die deelname belemmeren.

Tabel 2.6 Aantal niet-deelnemende scholen en hun beweegredenen

Beweegreden	Aantal po-scholen		Aantal vo-scholen	
	2018	2017	2018	2017
Melding wordt overwogen of voorbereid	5	6	3	8
Directiewisseling	1	3	-	1
Geen afwijking nodig	1	3	3	2
Geen draagvlak in het team	-	-	-	2
Te weinig tijd, te weinig geld	1	1	-	1
Niet bereikt	1	1	1	1
Onbekend	1	-	2	-
Ziet af van deelname	1	-	1	-
Totaal	11	13	10	15

Niet-deelname na uitbreiding experiment

De uitbreiding van het experiment Regelluwe scholen in 2018 heeft niet geresulteerd in een groot aantal aanmeldingen. In totaal hebben 6 scholen in het basisonderwijs zich aangemeld en 12 scholen in het voortgezet onderwijs (zie ook tabel 2.1b).

Om te achterhalen om welke redenen scholen zich niet hebben aangemeld voor het experiment is een beperkte telefonische enquête gehouden onder 20 scholen die excellent zijn of het predicaat goed hebben gehaald, maar zich niet hebben aangemeld voor het experiment.

Onbekendheid met experiment blijkt geen belangrijke reden te zijn. Bijna alle geënquêteerde scholen en besturen zijn bekend met het experiment. Wel is een veel genoemde reden – vooral door scholen primair onderwijs – dat er te weinig informatie is over de inhoud van het experiment. Een andere veel genoemde reden is tijdgebrek: scholen zijn te druk met andere zaken. Andere bezwaren zijn dat de termijn waarbinnen scholen zich moesten opgeven te kort was en dat het experiment te veel werk en administratie oplevert.

Er zijn ook scholen die simpelweg geen behoefte hebben aan het experiment. Zij kunnen goed uit de voeten met de bestaande wettelijke kaders. Een bezwaar vanuit schoolbesturen is dat het experiment eigenlijk zou moeten gelden voor alle scholen binnen het bestuur.

Bijlage 3 bevat een meer uitgebreide beschrijving van de werkwijze van het onderzoek en van de resultaten.

3 Instroom kleuters

De vierde verjaardag is een belangrijk overgangsmoment voor jonge kinderen. Vanaf dat moment kunnen ze naar de basisschool. In 2016/17 zijn vier regelluwe scholen gestart met het anders organiseren van de kleuterinstroom, in 2017/18 zijn daar twee scholen bij gekomen. Deze zes scholen kiezen voor een beperkt aantal instroommomenten en/of voor vervroegde instroom. De scholen wijken hiermee af van WPO artikel 39, lid 1 en 2. In het eerste artikel staat dat kinderen de leeftijd van 4 jaar moeten hebben bereikt om te worden toegelaten tot de basisschool. In het tweede staat dat toelatingstijdstippen dienen te worden vastgesteld op ten minste één maal per maand.

Voor één van de scholen, de Van Ostadeschool, kunnen peuters al vanaf 2,5 jaar terecht. De Van Ostadeschool neemt dan ook een bijzondere positie in tussen de scholen die een afwijking hebben binnen dit thema. Omdat de Van Ostadeschool onderwijs verzorgt aan kinderen vanaf 2,5 jaar was niet alleen afwijking nodig van de WPO, maar ook van de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen (Wko). De afwijking betreft niet de kwaliteitseisen, de pre-school voldoet aan alle kwaliteitseisen van voorschoolse educatie op de kinderopvang en is in 2018 zeer positief beoordeeld door de GGD. Deze heeft onderzoek gedaan naar aanleiding van de start van het experiment. Uit het inspectierapport: "Daar de doelgroep van dit experiment kinderen betreft die qua leeftijd niet onder de WPO vallen is besloten de Wko van toepassing te verklaren op dit experiment voor wat betreft een aantal specifiek genoemde kwaliteitseisen. Dit is vastgelegd in een convenant."

In deze paragraaf melden we allereerst de scholen om wie het gaat bij deze melding (3.1), vervolgens gaan we in op de doelen en invulling van de meldingen (3.2), de aantallen leerlingen die ermee te maken hebben (3.3), de ervaringen van schoolleiders, leraren en ouders (3.4) en de aandachtspunten voor praktijk en beleid (3.5).

3.1 Welke scholen?

Er zijn in totaal zes scholen die de instroom van kleuters anders organiseren.

(a) Drie scholen zijn in 2016/17 gestart met vaste instroommomenten voor kleuters, de vierde school in schooljaar 2017/18:

- CBS Anna van Buren-Roombeek, Enschede
- OBS De Bloeiende Betuwe, Rhenoy
- OBS De Venen, Reeuwijk
- OBS De Vogelaar, Raalte

(b) Vervroegde instroommogelijkheid

Eén school biedt vanaf schooljaar 2016/17 een vervroegde instroommogelijkheid voor kleuters aan vanaf de leeftijd van 3 jaar en 10 maanden, in het belang van de doorgaande leerlijn:

- De Lindegaard, Meerssen

(c) Pre-school

Eén school biedt vanaf het schooljaar 2017/18 onderwijs voor peuters vanaf tweeënhalf jaar:

- OBS Van Ostade, Den Haag

Sinds de uitbreiding van de experimenten heeft nog een extra basisschool een melding gedaan op dit thema. Deze school kiest voor vijf vaste instroommomenten en gaat hiermee van start in het schooljaar 2018/19.

3.2 Doelen en invulling van de meldingen

De zes scholen verschillen in hun doelen en invulling van de meldingen. Er zijn drie hoofdlijnen herkenbaar: (a) vermindering van het aantal instroommomenten, (b) vervroegde instroom en (c) Pre-school voor kinderen vanaf 2,5 jaar.

(a) Vaste instroommomenten

Voor vier van de genoemde scholen (Anna van Buren, De Bloeiende Betuwe, De Venen en De Vogelaar) houdt de ingevoerde innovatie in dat zij hun (bijna) vierjarigen op vijf (of zes) vaste momenten per schooljaar laten instromen. In de praktijk gaan bijna alle kinderen iets voor hun vierde verjaardag naar groep 1 (op een enkele uitzondering na). De instromers zijn op dat moment minimaal 3 jaar en 10 maanden oud en worden 4 jaar vóór de volgende schoolvakantie.

De belangrijkste gedeelde doelen die deze scholen nastreven met de vaste instroommomenten zijn: verbetering van de pedagogische kwaliteit (meer rust, veiligheid en stabiliteit in de kleutergroepen) en een doelmatiger schoolorganisatie.

Kleuters starten niet meer individueel, maar groepsgewijs op de eerste schooldag na een vakantie. De (bijna) vierjarigen komen daardoor niet als enig nieuw kind in de groep, maar samen met andere kleuters. Vaak zijn dat kinderen die zij al kennen van de kinderopvang of peuterspeelzaal. Alle kinderen gaan meteen mee in het vaste ritme van de kleutergroep en zij gaan in principe een volledige (kleuter)week naar school. Op drie van de vier scholen zijn er de eerste dag of week extra handen op de groep beschikbaar, via een leerkrachtondersteuner, onderwijsassistent of stagiaire. De groepssamenstelling blijft tussen de vakanties stabiel, waardoor ook de andere kinderen en de leerkracht minder te maken hebben met wisselingen en onrust.

Criteria die veelal worden meegewogen bij het bepalen van het moment waarop het kind instroomt, zijn: zindelijkheid, inschatting van de ouders en eigen inschatting van de leerkracht of ib-er. Ook wordt enigszins rekening gehouden met het advies van de kinderopvang of peuterspeelzaal. Toetsscores spelen geen rol. Ouders die liever willen dat hun kind op een later moment instroomt, zijn daarin vrij.

(b) Vervroegde instroom

De vijfde school, De Lindegaard, biedt aan peuters vanaf de leeftijd van 3 jaar en 10 maanden de mogelijkheid aan om vervroegd de overstap naar het kleuteronderwijs te maken. De belangrijkste doelstelling voor deze school is het waarborgen van een betere doorgaande ontwikkelingslijn voor kinderen. Bij De Lindegaard worden kinderen nu actiever dan voorheen gevolgd in hun ontwikkeling om te kijken wat het meest passende moment is voor de entree in het basisonderwijs: dat kan ook eerder zijn dan op het vaste moment van de vierde verjaardag. Er zijn korte lijnen naar de peuterspeelzaal en de pedagogisch medewerker daar bepaalt mede op basis van observaties van het kind en de resultaten op de Cito-peutertoetsen welke kinderen eventueel vroeger kunnen instromen in het kleuteronderwijs. De overstap naar de kleutergroep verloopt vervolgens op dezelfde manier als wanneer een 4-jarige instroomt.

(c) De Pre-school

Op de zesde school, OBS Van Ostade, zijn kinderen al vanaf 2,5 jaar welkom op school. Deze kinderen beginnen niet in groep 1, maar gaan naar de *pre-school*. Dit is een aparte groep die voldoet aan alle vereisten van een VVE-groep voor peuters. De groep telt maximaal 16 kinderen die vier of vijf dagen van 8:30 tot 12:00 naar school gaan. Dat is in totaal 17,5 uur per week, iets meer dan de nieuwe VVE-norm van 16 uur per week. Op de groep staan permanent twee professionals, een groepsleerkracht en een pedagogisch medewerker; beiden zijn in dienst van de school. Anders dan gebruikelijk wordt de educatie op de peutergroep dus niet verzorgd door de kinderopvang, maar door de basisschool. De reden daarvoor is dat de school het wenselijk vindt om regie te hebben over zowel de voorschoolse als vroegschoolse educatie in een doorlopende ontwikkelingslijn. De directie verwacht dat dit de kwaliteit van het onderwijs ten goede komt en dat leerlingen een hoger ontwikkelings- en leerniveau zullen bereiken.

Bovendien is de verwachting dat deze werkwijze ook efficiencyvoordelen heeft, want doordat de directie van de basisschool ook de pre-school aanstuurt, verloopt de afstemming tussen pre-school en onderbouw basisschool veel makkelijker en vanzelfsprekender en is minder sprake van bureaucratie en overhead.

3.3 Aantallen leerlingen

In onderstaande tabel 3.2 ziet u hoeveel leerlingen in het schooljaar 2017/18 te maken kregen met deze melding.

Tabel 3.1 Leerlingaantallen en aantallen vervroegd-ingestroomde leerlingen per school voor het schooljaar 2017/18

School	Totaal aantal leerlingen ²	Nieuwe leerlingen	Kleuters vervroegd ingestroomd	Kleuters met extra leertijd < 4 weken	Kleuters met extra leertijd > 4 weken
<i>(a) Vaste instroommomenten</i>					
Anna van Buren	470	62	40	16	24
De Bloeiende Betuwe	111	13	13	1	12
De Venen	496	67	52	22	30
De Vogelaar	274	32	26	12	14
<i>(b) Vervroegde instroommogelijkheid</i>					
De Lindegaard	110	8	1	0	1
<i>(c) Pre-school</i>					
Van Ostade	415	45	nvt*	nvt	nvt

* Op de Van Ostadeschool stromen kinderen in op 2,5-jarige leeftijd.

3.4 Ervaringen van schoolleiding, leraren en ouders

In deze paragraaf gaan we in op de ervaringen van de scholen tot nu toe. De informatie is afkomstig uit interviews met de zes schoolleiders en uit digitale vragenlijsten die zijn uitgezet onder leraren (n=10)³ en

³ Respons leraren per school: 4x Anna van Buren, 3x De Venen, 1x De Bloeiende Betuwe, 1x De Vogelaar, 1x De Lindegaard.

ouders (n=61)⁴ van vijf van de deelnemende scholen. We bespreken daarbij de ervaringen op de scholen die kozen voor minder instroommomenten en vervroegde instroom samen, omdat de invulling van de praktijk erg op elkaar lijkt (kinderen gaan kort voor hun vierde verjaardag naar school).

a) Minder instroommomenten en b) vervroegde instroom

Pedagogische kwaliteit

Schoolleiders, leerkrachten en ouders benoemen de verminderde instroommomenten als positief voor de pedagogische kwaliteit. Er is meer rust, zowel voor de kleuters die nieuw op school komen als voor hun klasgenoten die al in de kleutergroep zitten, aldus de directeuren. Ouders raden de aanpak aan voor andere scholen en lichten hun antwoord toe met uitspraken als: 'er is meer rust in de klas', 'het is wel fijn dat je kind samen met andere leeftijdsgenoten begint', 'het was meteen duidelijk voor haar, en voor ons als ouders.'

In de leerkrachtrespons op de vragenlijst zien we hoge scores op de items 'het is positief voor het groepsklimaat' (gemiddelde van 2,8 op driepuntsschaal), 'het is beter voor de pedagogische kwaliteit' (2,6), 'er is meer rust en stabiliteit in de groep' (3) en 'er is een betere groepssamenhang' (2,8). Verder signaleren de leerkrachten dat de instromende kleuters sneller wennen aan het schoolritme (2,9), sneller worden opgenomen in de groep (2,7), zich gemakkelijker veilig voelen op school (2,6) en – in iets mindere mate – dat zij eerder zelfstandig zijn (2,3).

Opbrengsten

De cognitieve opbrengsten van deze innovatie laten zich nog moeilijk meten: het gaat om een extra leertijd van maximaal twee maanden en om een recente vernieuwing. Er zijn op dit moment dus nog geen objectieve gegevens beschikbaar die iets zouden kunnen zeggen over leerwinst.

Op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling geldt hetzelfde; er zijn nog geen objectieve gegevens beschikbaar, maar alleen indrukken en ervaringen. Enerzijds is dat de ervaring van bijvoorbeeld de leerkrachten van de Anna van Burenschool dat de driejarigen nog wel erg jong zijn. Zeker als andere kinderen in de groep al (bijna) vijf worden, dan lopen de ontwikkelingsfases binnen de groep erg uiteen. Anderzijds is er de ervaring dat de 'oudere' kleuters verantwoordelijkheid tonen voor het groepje nieuwe kinderen: zij voelen zich al groter en sterker en nemen de nieuwe kinderen bij de hand. Vervroegde instroom kan dus ook positief zijn voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen die al in de kleutergroep zitten.

De indruk van de scholen is, evenals in 2017, dat de vaste/vervroegde instroommomenten positief zijn voor de cognitieve en sociale ontwikkeling van kinderen.

Ouders

De ouders, die de *oudervragenlijst* invulden, voelen zich goed geïnformeerd en zijn tevreden over hun contacten met andere ouders. Voor de leerkrachten zijn de oudercontacten bij vaste instroommomenten efficiënter te organiseren. Zo vertelt een directeur: "In plaats van 36 keer dezelfde individuele uitleg aan een ouder zijn er nu zes momenten per jaar voor groepjes ouders."

Het verminderde aantal instroommomenten, en daardoor de mogelijkheid om vervroegd in te stromen, is voor ouders nauwelijks van belang bij de schoolkeuze. De ouders (n = 52) van wie het kind vervroegd instroomde, geven aan dat zij die mogelijkheid hebben gebruikt op uitnodiging van de school, omdat dat

---

⁴ Respons ouders per school: 40x Anna van Buren, 8x De Vogelaar, 7x de Venen, 5x De Bloeiende Betuwe, 1x De Lindegaard.

het beleid van de school was en omdat het kind eraan toe was. Enkele ouders noemen ook dat het prettig was voor hun kind om samen met andere kinderen te kunnen starten in een kleine groep. Een heel enkele keer waren er ook praktische redenen, zoals een verhuizing. Niemand noemt als reden dat het geld uitspaart voor de kinderopvang.

De *leerkrachtvragenlijst* levert het beeld op dat de vermindering van het aantal instroommomenten ook bijdraagt aan het contact tussen ouders onderling. Leerkrachten zien een licht positief effect op de mate waarin ouders de weg weten in school, zich verbonden voelen met de school en zich betrokken voelen bij de ontwikkeling van hun kind. De gemiddelde scores (op een driepuntsschaal waarin 1= niet of nauwelijks, 2 = enigszins, en 3 = sterk voordeel) hierbij zijn respectievelijk:

- draagt bij aan het contact tussen ouders onderling: 2,7
- verbetert de verbondenheid met school en de weg weten in school: 2,3
- verbetert de betrokkenheid bij de ontwikkeling van het kind: 2,4

Doorgaande ontwikkelingslijn

De scholen die werken met vaste instroommomenten zien geen verschil (n=2) als het gaat om de doorgaande ontwikkelingslijn of een licht positief verschil (n = 2). De directeur en ib-er van de Anna van Burenschool merken op “dat het voor de ‘herfstkinderen’ – vooral voor de kinderen die in november of december jarig zijn – prettig is dat zij wat langer in groep 1 hebben gezeten voor ze doorstromen naar groep 2. Dat is nu driekwart jaar in plaats van een half jaar en dat maakt toch uit.” De directie van De Lindegaard heeft sterk positieve verwachtingen van de vervroegde instroommogelijkheid die deze school biedt aan kleuters die toe zijn aan de overstap naar het basisonderwijs: “Voor de doorgaande ontwikkeling is dit zeker goed.”

c) Pre-school

De Van Ostadeschool investeert veel tijd in het onderwijs aan de 2,5- tot 4-jarigen. De pre-school is arbeidsintensief, want naast een leerkracht en een pedagogisch medewerker op de groep zijn ook de IB'er van de onderbouw, de adjunct en de directeur actief betrokken bij de implementatie.

Pedagogische kwaliteit

Op de Van Ostadeschool zijn de professionals van de pre-school zeer tevreden over het pedagogische klimaat. De omslag die is gemaakt van programmagestuurd naar kindgestuurd werken, draagt daar aan bij. De professionals stellen een beredeneerd aanbod samen op basis van observaties van individuele leerlingen. De vraag is steeds: wat heeft dit kind nodig? Een ander aspect van kindgestuurd werken is dat kinderen ook zelf kiezen aan welke activiteiten ze meedoen. De leerkracht initieert een activiteit, kinderen kiezen ervoor om daaraan mee te doen of zelf iets anders te doen. Directie en leerkrachten hebben de indruk dat de kinderen zich door deze werkwijze veilig voelen.

Opbrengsten

De verwachte opbrengst is dat de overgang naar groep 1 naar verwachting soepeler zal verlopen. Dat is met name van belang voor de ontwikkeling van kinderen met een sociaal-economische achterstand. De school verwacht dat ze extra kwaliteit kan bieden ten opzichte van voorschoolse educatie op de kinderopvang. Dit zou zichtbaar moeten worden in een meer succesvolle schoolloopbaan. Ook dat kan echter pas op een later moment zinvol in kaart gebracht worden.

Op de Van Ostadeschool is aan het einde van het eerste schooljaar van de pre-school de ontwikkeling van de kinderen in kaart gebracht, door middel van observaties aan de hand van KIIK! Daarbij is de

ontwikkeling van de kinderen op de pre-school vergeleken met kinderen op reguliere VVE-groepen in Den Haag. De school waarschuwt voor voorbarige conclusies, onder meer omdat de observaties zijn verricht door de professionals op de groep. Niettemin zijn de resultaten zeer bemoedigend. De leerlingen van de pre-school ontwikkelen zich voorspoedig in vergelijking met kinderen op reguliere VVE-groepen. Dit geldt vooral voor de gebieden waarin de pre-school extra investeert: persoonlijkheidsontwikkeling (omgaan met zichzelf en de ander) en executieve functies. De professionals op de groep herkennen dit in hun observaties: kinderen zijn enorm gegroeid wat betreft zelfredzaamheid en in hun sociale gedrag. De directie en de professionals hadden niet verwacht dat er al op zo'n korte termijn resultaten te zien zouden zijn.

Ouderbetrokkenheid

Volgens de directie heeft de school een omslag gemaakt van het informeren en betrekken van ouders naar werkelijke samenwerking. Oudergesprekken worden nu gecoacht door de adjunct. Deze transitie werkt ook door in de pre-school. Verder organiseert de school voorlichtingsmiddagen en avonden over opvoedingsthema's, waarbij vanuit de vraag van de ouders wordt gewerkt. Eens in de vier maanden is er een gesprek over de ontwikkeling van het kind. Ten behoeve van de ontwikkelingsstimulering thuis geeft de school oefeningen mee die ouders en kinderen samen kunnen doen.

Doorgaande ontwikkelingslijn peuter-kleuter

Op de Van Ostadeschool zien de betrokkenen een grote winst met betrekking tot de doorgaande lijn. "Vroeger deden we ook van alles aan de doorgaande lijn door goed samen te werken met de kinderopvang. Maar de overgang bleef duidelijk zichtbaar, alsof je twee stukken hout aan elkaar hebt gelijmd. Nu is het één stevige plank geworden." Aansluiting tussen pre-school en onderbouw basisschool is een kwestie van tweerichtingverkeer. In sommige opzichten leert de pre-school van de groepen 1 en 2, in andere opzichten is de pre-school voorbeeldig voor de overige groepen. Dat geldt bijvoorbeeld voor het kindgestuurde aanbod.

Samengevat is de indruk van leerkrachten, ib'ers en ouders dat vermindering van het aantal instroommomenten (ofwel geclusterde instroom) gunstig is voor de kleuters die groepsgewijs kunnen instromen, voor het pedagogisch klimaat in de kleutergroepen, voor de werkdruk van leerkrachten en voor de oudercontacten met school en tussen ouders onderling.

3.5 Aandachtspunten voor praktijk en beleid

In de eerste monitorronde in 2017 noemden we enkele onvoorziene factoren die een belemmering zouden kunnen vormen voor de vermindering van het aantal instroommomenten voor kleuters. In 2018 zijn daar geen nieuwe aandachtspunten bij gekomen.

Aandachtspunten praktijk

We legden ouders, leerkrachten en directies de vraag voor of zij de vermindering van het aantal instroommomenten zouden aanraden aan andere scholen en ouders. Dat leverde een aantal praktijkervaringen en adviezen op.

Leerkrachten brengen, naast hun positieve ervaringen, naar voren dat sommige kinderen met 3 jaar en 10 maanden nog erg jong zijn. Dat maakt de niveaunderschillen binnen de groep groot en zindelijkheid is

regelmatig een probleem. Een aandachtspunt voor hen is daarom dat het aantal kinderen dat samen instroomt in de groep ook weer niet al te groot kan zijn.

Sommige *ouders* hebben er behoefte aan te benadrukken dat het instroommoment een keuze zou moeten zijn. In de praktijk van de scholen is dat ook zo: als een kind er nog niet aan toe is om naar school te gaan, kunnen ouders ook kiezen voor het instroommoment ná de volgende vakantie. Kennelijk is de communicatie daarover nog niet altijd voldoende duidelijk geweest. Een klein percentage van de ouders is kritisch: zij geven aan dat zij 3 jaar en 10 maanden nog wel erg jong vinden, dat zij duidelijke informatie gemist hebben of dat zij vinden dat bij groepsgewijs instromen er weinig aandacht is voor ieder nieuw kind op zich *“niet echt een zachte landing.”*

De geïnterviewde *directeuren* hebben voor andere scholen die willen starten met vermindering van het aantal instroommomenten als aanbeveling: zorg voor goede, heldere communicatie met alle betrokken partijen. Dat gaat dan om de scholen in de omgeving, de voorschoolse voorzieningen én de ouders. Dit sluit aan bij de opmerkingen van ouders. Voor De Lindegaard geldt specifiek: *“Het is belangrijk dat school en peuterspeelzaal goed op een lijn zitten en dat ook de peuterspeelzaalmedewerkers de achterliggende visie goed kennen en aan de ouders kunnen uitleggen. Belangrijk is ook dat school en peuterspeelzaal samen vaststellen wat in het belang is van het kind.”*

Aandachtspunten beleid

De aandachtspunten voor beleid werden al genoemd in de vorige voortgangsrapportage. We herhalen ze hier, enigszins samengevat en voegen de ervaringen uit het schooljaar 2017/18 toe.

Financiële gevolgen

Vermindering van het aantal instroommomenten heeft financiële consequenties voor zowel de school als de kinderopvang.

De kleuters die vervroegd instromen tellen nog niet mee als leerlingen tot zij vier jaar zijn. Ze tellen dus ook tot die tijd niet mee in de bekostiging voor de scholen.

De kinderopvangorganisaties hadden verwacht dat de vervroegde instroom van kleuters zou leiden tot inkomstenderving voor de sector. Kinderen maken immers korter gebruik van het aanbod van de dagopvang. Inmiddels lijken de financiële gevolgen voor de kinderopvang mee te vallen. Bij de Anna van Buren geven directeur en ib-er daarbij de volgende toelichting: *“Het verschil in inkomsten is bijgehouden en valt erg mee. Het verlies is minimaal. Dat komt doordat kinderen meteen doorstromen naar de bso. De verblijfsduur op het kinderdagverblijf is dan wel korter, maar die op de buitenschoolse opvang juist wat langer. Als de kinderopvangorganisatie op tijd op de hoogte is, kunnen op tijd nieuwe kinderen worden geplaatst.”* Belangrijk is hierbij dat school en kinderopvang onderling goed communiceren en dat zij samen zorgen voor tijdige informatie voor ouders over uitschrijving en opzegtermijnen.

Bij de pre-school ligt dit ingewikkelder. Als kinderen al op 2,5-jarige leeftijd naar school gaan, betekent dat een serieuze inkomstenderving.

Verschillende leidster-kindratio's voor 3-jarigen in opvang en onderwijs

Een ander aandachtspunt is het verschil in 'leidster-kindratio': voor de 3-jarigen op de bso geldt dat er relatief meer pedagogisch medewerkers op de groep aanwezig moeten zijn dan voor vierjarigen. Ook dat heeft financiële consequenties voor de kinderopvangorganisaties.

Een hiermee verwant aandachtspunt is het ‘meten met twee maten’ waar het gaat om leidster-kindratio’s in de kinderopvang en in het onderwijs. Wanneer voor peutergroepen als norm geldt dat er twee beroepskrachten aanwezig moeten zijn op maximaal 16 kinderen, roept het vragen op als 3-jarigen in een klas van 25 of meer leerlingen met één leerkracht terecht kunnen komen. Een aandachtspunt voor discussie met/in het veld en met beleidsmakers.

Beslissing over wel of niet vervroegd instromen

Een laatste, vanuit het perspectief van onderwijsbeleid én schoolbeleid essentieel, aandachtspunt is de vraag wie straks beslist of een leerling al dan niet vervroegd kan instromen. Het ijkpunt in de Wet Primair Onderwijs (WPO, artikel 39) is nu dat een kind de leeftijd van 4 jaar moet hebben bereikt om te worden toegelaten tot het basisonderwijs. De praktijk is dat vrijwel alle ouders gebruik maken van dat recht op toelating en dat basisscholen dat nooit weigeren. Maar geldt dat straks ook voor de vervroegde instroom bij vermindering van het aantal instroommomenten? Vervroegd instromen moet daarom altijd een pedagogisch verantwoorde keuze zijn.

4 Educatieve keuzedagen

Met educatieve keuzedagen krijgen ouders een aantal vrij op te nemen keuzedagen aangeboden waarop ze hun kinderen buiten de schoolse context een interessante leerervaring kunnen laten opdoen. De afwijking betreft een ruimere interpretatie van artikel 41, met name lid 1: “De leerlingen nemen deel aan alle voor hen bestemde onderwijsactiviteiten, met dien verstande dat die onderwijsactiviteiten voor de leerlingen onderling kunnen verschillen.” Een educatieve keuzedag wordt gezien als een onderwijsactiviteit, zij het een activiteit die niet op school plaatsvindt en waarbij de groepsleerkracht niet aanwezig is.

Volgens artikel 44 van de WPO mogen ouders ondersteunende werkzaamheden verrichten ten behoeve van het onderwijs indien ze de aanwijzingen opvolgen van de directeur en het overige onderwijzend personeel van de school. Afwijking wordt nodig geacht, omdat de directie bij educatieve keuzedagen zeer beperkt is in de mogelijkheden om zijn verantwoordelijk voor de gang van zaken waar te maken.

4.1 Welke scholen?

Twee basisscholen bieden ouders de mogelijkheid om jaarlijks twee educatieve keuzedagen in te vullen met een bijzondere activiteit buiten het reguliere schoolprogramma, maar onder schooltijd.

- OBS De Venen, Reeuwijk
- OBS De Vogelaar, Raalte

In de melding van de scholen geven zij daarbij de volgende voorbeelden: “Denk aan de geboorte van een kalfje meemaken, meedoen met de appelpluk (...), of aanwezig zijn bij een internationale uitwisseling of een specifiek werkbezoek waarbij hun ouders betrokken zijn.” Beide scholen zijn met dit aanbod gestart in het schooljaar 2016/17 en hebben nu twee jaar ervaring opgedaan.

Sinds de uitbreiding van het experiment heeft één extra basisschool een melding gedaan op dit thema. Deze school is hiermee van start gegaan met ingang van het schooljaar 2018/19.

4.2 Doel en invulling van de meldingen

Verbetering van de onderwijskwaliteit is het hoofddoel voor beide scholen. Die verbetering bestaat eruit dat kinderen tijdens de educatieve keuzedagen individueel iets kunnen leren dat geen vast onderdeel is van het lesprogramma. Dat geeft ruimte voor differentiatie, inspelen op persoonlijke interesses van het kind, stimuleren van een bredere blik op de wereld en de samenleving. De educatieve keuzedagen bevorderen bovendien een meer actieve educatieve rol van ouders.

De werkwijze op beide scholen houdt in dat ouders die gebruik willen maken van educatieve keuzedagen via een formulier een korte educatieve motivatie geven voor de activiteit die zij willen ondernemen. Ze leveren dat formulier vooraf in bij de directeur, die vervolgens toestemming verleent (of soms niet).

4.3 Gebruik van educatieve keuzedagen

Een klein deel van de ouders op beide scholen heeft tot nu toe gebruikgemaakt van de mogelijkheid om educatieve keuzedagen op te nemen.

Tabel 4.1 Totaal aantal leerlingen en aantallen kinderen/ouders die gebruik hebben gemaakt van de educatieve keuzedagen in het schooljaar 2017/18, per school

School	Totaal aantal leerlingen	Aantal toegekende keuzedagen ⁵	Aantal kinderen	Aantal gezinnen
De Venen	496	27	21	15
De Vogelaar	274	24	24	20

De invullingen zijn divers. Op basis van de overzichten van de scholen is een indeling gemaakt in zes categorieën:

1. Activiteiten gerelateerd aan werk of wonen van ouders of andere familie (10x)
2. Evenementen, beurzen, speciale rondleidingen (9x)
3. Museumbezoek (8x)
4. Buitenactiviteiten en reizen (5x)
5. Bezoek dierentuinen, sprookjestuinen, pretparken (4x)
6. Bezoek of deelname theater- of muziekvoorstelling (3x)

Met uitzondering van categorie 5 (dierentuinen, sprookjestuinen en pretparken), komen alle categorieën op beide scholen voor, in bovendien vrijwel gelijke mate. In bijlage 4 is een overzicht opgenomen waarin de specifieke invullingen zichtbaar zijn.

Afhankelijk van het kind en van wat het tijdens de educatieve keuzedagen heeft gedaan, wordt in de klas gesproken over de activiteit die het kind heeft gedaan. Op die manier kunnen de educatieve keuzedagen ook bijdragen aan het leren van andere kinderen. Eén van de leerkrachten schetst⁶ op welke manier ook de andere leerlingen betrokken worden: “In groep 6 zijn er twee broertjes die een dagje naar Amsterdam zijn geweest, naar het Anne Frank Huis en NEMO. Zij hadden, ook omdat onze directeur had gezegd dat je wel iets moet leren van zo’n dag, allerlei spulletjes meegenomen. Dat was aanleiding voor een interessant en leerzaam klassengesprek over het Achterhuis en voor een activiteit waarbij één van de jongens samen met een paar klasgenoten, met het pakket chemische proefjes uit NEMO een stuitbal heeft gemaakt.”

4.4 Ervaringen schoolleiding, leraren en ouders

Over het thema ‘educatieve keuzedagen’ is in dit schooljaar informatie verzameld via een gesprek met de schoolleider van De Vogelaar en door middel van een enquête onder ouders. Vorig jaar hebben, op beide scholen, interviews plaatsgevonden met zowel de schoolleiders als de leraren en ouders over dit onderwerp. Die zullen worden meegenomen in de afsluitende rapportage over het experiment Regelluwe Scholen in 2022.

⁵ In de tabel is uitgegaan van hele dagen. In enkele gevallen (4x) ging het om een halve dag. Waar sprake was van twee keuzedagen voor een kind, zijn deze ook geteld als twee dagen.

⁶ Citaat uit het monitorgesprek met leerkrachten in juni 2017.

Ervaringen schoolleiding

De directeur van De Vogelaar verwoordt de ervaringen tot nu toe als volgt: "Ouders kiezen niet zozeer voor educatieve activiteiten die relevant zijn vanuit de doelen in het schoolprogramma, maar juist voor dingen die specifiek de interesse hebben van hun eigen kind. Dat betekent dat sprake is van maatwerk en van avonturen die kinderen lang zullen onthouden. Als je ziet hoe enthousiast ze de volgende dag op school komen, is dat meteen duidelijk."

Deze directeur signaleert geen onverwachte effecten, noch in negatieve, noch in positieve zin.

Gelet op de doelstellingen luidt zijn evaluatie over de afgelopen twee schooljaren:

- Deze innovatie leidt in sterke mate tot interessante leerervaringen voor de betreffende kinderen, die bijdragen aan de brede ontwikkeling, buiten de schoolse context.
- Er is een matig positief effect op klasgenoten in de zin van 'kennis van buiten de schoolse context' die de school binnenkomt via de kinderen: "De beleving van het kind dat zelf iets meemaakt, dat hem/haar specifiek interesseert, is veel sterker dan die voor de andere kinderen."
- Er is een matig positief effect op versterking van het educatief partnerschap met ouders: ouders kiezen activiteiten die passen bij hun kind.

Ervaringen ouders

Onder de ouders van De Vogelaar en De Venen is een enquête gehouden over de educatieve keuzedagen. Van de geënqueteerde ouders heeft ongeveer een vijfde gebruik gemaakt van de mogelijkheid voor één of twee educatieve keuzedagen. Ouders zijn over het algemeen positief over de deze mogelijkheid. Genoemde pluspunten: het is leerzaam en goed voor de ontwikkeling van de kinderen, het is een goede samenwerking tussen school en ouders, het biedt meer vrijheid voor het plannen van educatieve uitstapjes. Sommige ouders zijn kritisch. Ze vinden dat de school al voldoende aanbiedt of dat educatieve uitstapjes met ouders ook buiten schooltijden kunnen worden gepland. De uitkomsten van de enquête worden uitvoerig beschreven in bijlage 4.

4.5 Aandachtspunten voor praktijk en beleid

Er zijn geen negatieve ervaringen tot nu toe en geen belemmerende factoren bekend waarmee andere scholen eventueel rekening zouden moeten houden bij het invoeren van de mogelijkheid van educatieve keuzedagen.

5 Schoolplan

In dit hoofdstuk gaan we in op de ervaringen die in het schooljaar 2017/18 zijn opgedaan op de scholen die afwijken van de wetten en regels rond het schoolplan. We betrekken daarbij ook de ervaringen uit het schooljaar 2016/17 zoals die zijn beschreven in de eerste voortgangsrapportage.

Volgens artikel 12 van de WPO dienen scholen een schoolplan op te stellen, met daarin een beschrijving van 'het beleid met betrekking tot de kwaliteit van het onderwijs': onderwijskundig beleid, personeelsbeleid en kwaliteitsbeleid. Scholen die hiervan afwijken, kiezen voor een compactere beschrijving van het onderwijsbeleid, die ze jaarlijks vernieuwen.

5.1 Welke scholen?

Vijf scholen zijn in het schooljaar 2017/18 afgeweken van de regelgeving op het gebied van het schoolplan. Dat waren:

PO

- St. Nicolaasschool, Haren
- OBS De Venen, Reeuwijk
- IKC De Ark, Vlaardingen
- OBS De Bloeiende Betuwe, Rhenoy

VO

- Geuzencollege, Vlaardingen

De eerste vier scholen begonnen in het schooljaar 2016/17 al te werken met het alternatieve schoolplan. In het schooljaar 2017/18 is daar nog een school bijgekomen, het Geuzencollege in Vlaardingen, de enige vo-school voor vmbo die experimenteert met een nieuwe vorm van het schoolplan. Er is één basisschool die de afwijking wel heeft aangevraagd, maar nog bezig is met de voorbereiding van de uitvoering in de praktijk, dat is CBS Anna van Buren in Enschede. Het schoolplan 'oude stijl' loopt op deze school nog tot 2020.

5.2 Doel en invulling van de meldingen

Invulling

Alle regelluwe scholen binnen dit thema kiezen voor het opstellen van een schoolplan dat a) beknopter en overzichtelijker is, en b) één jaar meegaat in plaats van de gebruikelijke vier. Het invoeren van een jaarlijks schoolplan (in plaats van vierjarig) is strikt genomen geen afwijking van de wet- en regelgeving, dat kon altijd al. Voor de inhoudelijke aanpassingen is wel regelluwe ruimte nodig. De alternatieve schoolplannen bevatten niet alle informatie die is gespecificeerd in artikel 12 van de WPO.

Naast de twee gemeenschappelijke kenmerken zijn er nog enkele schoolspecifieke kenmerken te noemen, zie daarvoor het onderstaande overzicht.

Tabel 5.1 Invulling van meldingen over het schoolplan

School	Schoolspecifieke typering
St. Nicolaasschool	Per thema een overzicht van doelen, actiepunten en plannen
OBS De Venen	Op vijf borden in de lerarenkamer waarop direct zichtbaar is op welke thema's door teamleden wordt gewerkt aan vernieuwingen.
IKC De Ark	Eenjarig schoolplan dat is gebaseerd op de IKC-speerpunten
OBS De Bloeiende Betuwe	Enkele overzichtelijke meerjarentabellen, die leidend zijn voor kwaliteitszorg, vervanging van methoden en evaluaties per vakgebied
Geuzencollege	Dynamische set van overzichtelijke en behapbare documenten

Doelen

In de eerste voortgangsrapportage introduceerden we de vijf doelen die de scholen meldden voor ogen te hebben bij het invoeren van een 'schoolplan nieuwe stijl':

1. Verminderen administratieve last
2. Vergroten van eigenaarschap
3. Vergroten flexibiliteit
4. Verbeteren van de kwaliteitszorg
5. Verbeteren onderwijskwaliteit

Deze doelen zijn voor de basisscholen ongewijzigd gebleven in het tweede jaar van het experiment. Op het Geuzencollege wordt het verminderen van de administratieve last nadrukkelijk niet als doel van het experiment beschouwd. De directeur en de MR melden beiden dat dit geen reden is geweest om deze vorm en werkwijze te kiezen en bovendien: "het jaarlijks bijstellen van de documenten is ook een aardige administratieve last."

5.3 Ervaringen schoolleiding en leraren

Terugblik schooljaar 2016/17

De eerste ervaringen rond de alternatieve invulling van het schoolplan in het schooljaar 2016/17 waren positief. De basisscholen die een beknopt en jaarlijks schoolplan invoerden, constateerden dat dit efficiënter is, meer flexibiliteit biedt en dat dit alternatieve schoolplan meer 'leeft' bij de teamleden. Op basis van deze positieve ervaringen heeft de minister van OCW zich voorgenomen te verkennen of deze afwijking breder toegankelijk gemaakt kan worden (zie paragraaf 2.4).

Ervaringen schooljaar 2017/18

Voor de scholen die dit schooljaar voor het tweede jaar werkten met het alternatieve schoolplan is er niet veel veranderd. De directeurs van deze scholen melden tijdens de interviews dat ze de nieuwe werkwijze hebben gevolgd zoals die eerder in gang was gezet. Op de St. Nicolaasschool zijn de doelen nog wat concreter geformuleerd, maar verder is er weinig veranderd in het werken met het schoolplan. Op IKC De Ark zijn er inhoudelijke aanpassingen gedaan: de drie speerpunten die gelden voor het hele IKC worden steeds meer leidend voor de school. Die speerpunten zijn: 1) kennis en vaardigheden, 2) kunst en cultuureducatie en 3) persoonsvorming. Door deze drie thema's als uitgangspunt te nemen in het schoolplan is het plan dus meer themagericht geworden en past het beter bij de IKC-visie. De directeur meldt dat er geen speciale reden was voor die aanpassing: "Die verandering komt voort uit de feedback van anderen en uit voortschrijdend inzicht. Je blijft altijd proberen je aanpak te verbeteren." Op De Venen en op De Bloeiende Betuwe zijn er geen noemenswaardige veranderingen ten aanzien van de werkwijze rond het nieuwe schoolplan.

Het Geuzencollege – gestart in het experiment in het schooljaar 2017/18 en de enige vo-school op dit thema – zijn directeur en MR eensgezind in hun positieve oordeel over het schoolplan nieuwe stijl. Het schoolplan bestaat uit een set van documenten (kernwaardenboekje, meerjarenplan, jaarverslag en schoolgids). Het grootste voordeel vinden ze dat de relatief dunne boekjes nu veel beter hanteerbaar zijn voor docenten en dat ze daardoor gelezen en gebruikt worden. “Het schoolplan is nu een levend verhaal geworden en herkenbaar voor de collega’s, in tegenstelling tot het vierjaarlijkse boekwerk van vroeger,” aldus de directeur van de school.

5.4 Aandachtspunten voor de praktijk

In de interviews op de scholen hebben we ook gevraagd naar belemmeringen en risico’s bij het werken met een alternatief schoolplan. We bespreken de aandachtspunten die in de vorige voortgangsrapportage zijn benoemd en die het afgelopen schooljaar naar voren zijn gekomen.

Langetermijnvisie en -planning

Het risico van een schoolplan met een beperkte horizon is dat de waan van de dag bepalend is en dat visie en planning voor de langere termijn ondergesneeuwd raken. Dit risico is reëel, dat bleek ook in de gespreksronde van 2017/18 weer. Eén van de schoolleiders erkent het gevaar dat een eenjarig jaarplan een ‘ongeleid projectiel wordt, dat alle kanten opschiet’. Hij pleit voor een langere looptijd van beleid, want veranderprocessen vragen nu eenmaal veel tijd. De ‘samenhang der dingen’ verdient ook volgens de directeur van De Bloeiende Betuwe de nodige aandacht. Aan de andere kant vindt deze directeur het een grote meerwaarde dat een eenjarig schoolplan het mogelijk maakt in te spelen op onvoorziene ontwikkelingen, zoals een onverwacht grote toename van het aantal zij-instromers (leerlingen van andere scholen). De St Nicolaasschool bewaakt de grote lijn door de langetermijnvisie ook in het schoolplan op te nemen. Ook de directeur van IKC De Ark verwerkt in het eenjarige schoolplan vanuit de visie de meerjarendoelen, “dat is de horizon, waar je naartoe wilt”.

Werkdruk

Een van de schooldirecteuren signaleerde in 2016/17 dat een eenjarig schoolplan het neveneffect kan hebben van een toename van de werkdruk, want “omdat je bij kunt sturen, ga je ook sneller dingen doen”. In de gespreksronde van 2017/18 is dit risico niet opnieuw op deze manier ter sprake gekomen.

Vindbaarheid van informatie

In 2016/17 werd genoemd dat een praktisch aandachtspunt voor de scholen is dat onderwijskundig beleid, personeelsbeleid en kwaliteitszorg op een goed vindbare plaats beschreven moeten zijn, als dat niet (meer) in het schoolplan gebeurt. Op het Geuzencollege is dat niet zo’n issue: alle wettelijk verplichte onderdelen van het schoolplan zijn terug te vinden in het jaarplan. Op OBS De Bloeiende Betuwe bevat het alternatieve schoolplan verwijzingen naar gerelateerde beleidsstukken die als bijlage aan het schoolplan zijn toegevoegd. De inspectie, die in haar rol als toezichthouder de scholen heeft bezocht, heeft de alternatieve schoolplannen op de regelluwe scholen inmiddels in orde bevonden en gaat akkoord met de kwaliteit van de stukken.

Rol van het bestuur

In de gespreksronde van dit jaar kwam de rol van het schoolbestuur als aandachtspunt naar voren. Soms is het niet zozeer de inspectie, maar een schoolbestuur dat vraagt om een jaarplan in een star format. Of een bestuur stelt een aantal bovenschoolse onderdelen van het jaarplan vast, zoals bijvoorbeeld de regeling rond de gesprekkencyclus en het strategisch beleidsplan. Ook de directeur van het

Geuzencollege heeft te maken met een bestuur dat eisen stelt aan de verschillende documenten en “zeker wil weten dat alles erin zit.” De directeur van OBS De Venen vertelt dat het bestuur het alternatieve schoolplan aanvankelijk wel lastig vond om mee om te gaan, maar er inmiddels aan gewend is. De directeur van IKC De Ark schetst een soortgelijk beeld: “Onze school wijkt af van de structuur zoals het bestuur dat gewend is. We slaan een andere weg in dan de andere scholen, maar het bestuur staat daar positief tegenover.” De St. Nicolaasschool valt onder een schoolbestuur waar maar één school onder valt en heeft daardoor geen last van opgelegde uniformiteit.

6 Minder onderwijstijd

In de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) en de Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO) is vastgelegd hoeveel uren er minimaal onderwijs dient te worden verzorgd. Leerlingen basisonderwijs moeten in 8 schooljaren ten minste 7520 uren onderwijs krijgen. Bovendien geldt een minimum aantal uren voor de eerste 4 schooljaren, namelijk 3520 uren, en voor de laatste 4 schooljaren, namelijk 3760 uren. Verder mogen in de laatste 6 schooljaren (groep 3 t/m 8) niet meer dan 7 vierdaagse schoolweken worden ingeroosterd (WPO, artikel 8, 9e lid, onder b).

In het voortgezet onderwijs is er één urennorm voor de hele opleiding, de urennormen per leerjaar zijn afgeschaft. De normen voor de verschillende schooltypen zijn: 5.700 klokuren voor het vwo, 4.700 voor het havo, 3.700 voor het mavo/vmbo (WVO, artikel 6g). Verder geldt voor vwo, havo en vmbo/mavo dat in elk schooljaar op tenminste 189 dagen onderwijs wordt verzorgd (WVO, artikel 6g1).

Enkele regelluwe scholen, zowel basisscholen als scholen voor voortgezet onderwijs, hebben ervoor gekozen om hiervan af te wijken.

In dit hoofdstuk gaan we in op de ervaringen in het schooljaar 2017/18. We betrekken daarbij ook de ervaringen uit het schooljaar 2016/17 zoals die zijn beschreven in de eerste voortgangsrapportage.

6.1 Welke scholen?

In het schooljaar 2017/18 zijn zes scholen afgeweken van de regelgeving op het gebied van de onderwijstijd.

Primair onderwijs

- Paulusschool, Utrecht
- Anna van Buren, Enschede
- De Fontein, Westerhaar
- IKC De Ark, Vlaardingen

Voortgezet onderwijs

- Goois Lyceum, Bussum
- Calvin College, Goes

Op elk van deze scholen is de afwijking van start gegaan aan het begin van het schooljaar 2016/17. Alle scholen hebben nu dus twee schooljaren ervaring met deze afwijking.

Naast deze zes scholen zijn er nog vier andere scholen die een afwijking van de onderwijstijd hebben gemeld. Twee basisscholen en één vo-school hebben kort voor het einde van het schooljaar 2017/18 een melding gedaan van afwijking. Deze afwijkingen zijn pas in werking getreden met ingang van het schooljaar 2018/19 en blijven in deze rapportage buiten beschouwing. Eén van beide basisscholen, De Wissel in Hoorn (een school voor speciaal basisonderwijs), is wel al vanaf het begin betrokken bij het experiment, maar had tot voor kort geen melding van afwijking gedaan. In het schooljaar 2018/19 zijn zij gestart met een vierdaagse schoolweek. Hiermee wijken ze af van de urennorm, maar veel meer dan de andere scholen wijken ze ook af van de bepaling dat er ten hoogste zeven schoolweken van vier lesdagen in een schooljaar mogen zitten. Het doel van het verkorten van de schoolweek is tweeledig: een rustmoment voor de leerlingen (met veelal complexe leer- en gedragsproblemen) creëren waardoor ze het op de andere dagen beter volhouden en meer tijd vrijmaken voor leerkrachten om hun onderwijs

te verbeteren passend bij de doelgroep. Doordat het experiment op deze school pas recent is gestart zijn de eerste resultaten nog niet meegenomen in deze rapportage.

De vierde school, ook een basisschool, heeft al in schooljaar 2016/17 de reductie van onderwijstijd ingezet om het continuo-rooster zonder fasering te kunnen invoeren voor de hele school. In het schooljaar 2017/18 was dit niet meer nodig.

Sinds de uitbreiding van het experiment heeft een aantal nieuwe scholen een melding gedaan op dit thema, vijf basisscholen en zes scholen voor voortgezet onderwijs. Deze scholen gaan hiermee van start in het schooljaar 2018/19 en vallen dus nog buiten deze rapportage.

6.2 Doel en invulling van de meldingen

Invulling

De regelluwe scholen kiezen voor vermindering van de onderwijstijd, in de meeste gevallen om de vrijgekomen uren of dagen te besteden aan het ontwikkelen en voorbereiden van onderwijsvernieuwingen.

Tabel 6.1 Schoolspecifieke typering vermindering onderwijstijd

School	Schoolspecifieke typering
Paulusschool	Door het aantal uren onderwijstijd te verminderen met enkele tientallen uren is tijd vrijgemaakt voor enkele extra studiedagen voor het hele team.
Anna van Buren	Inplannen van 10 vierdaagse schoolweken (3 meer dan het toegestane maximum van 7). Vrijgekomen tijd wordt geïnvesteerd in kwaliteitsverbetering van het onderwijs.
De Fontein	Aanpassing van de verplichte onderwijstijd voor leerlingen die behoefte hebben aan ondersteuning bij hun totale ontwikkeling tot zelfstandige mensen. De ondersteuning omvat o.a. fysiotherapie, logopedie, oefentherapie, psychologische begeleiding en sova-trainingen.
IKC De Ark	Combinatie van onderwijs en zorg in de 'familieklas'. Kinderen krijgen samen met hun ouders gedurende twee dagdelen per week specialistische begeleiding. Hiermee worden onderwijs en zorg gecombineerd. Deze tijd telt mee voor het totale aantal uren onderwijs dat een leerling moet ontvangen.
Goois Lyceum	De school heeft in het schooljaar 206/17 eenmalig 10 lesvrije dagen gecreëerd waarop onderwijsontwikkeling is uitgewerkt. In het schooljaar 2017/18 waren er 5 lesvrije dagen.
Calvijn College	Rapportvergaderingen worden gepland op twee hele lesdagen in plaats van op de middag van vijf verschillende dagen. Daardoor komt het totaal aantal lesdagen uit beneden de norm.

Doelen

In de eerste voortgangsrapportage introduceerden we de doelen die de scholen nastreven met het verminderen van onderwijstijd:

1. Innovatie en ontwikkeling van het onderwijs
2. Professionalisering leraren
3. Verminderen werkdruk voor leraren
4. Efficiënte benutting van vergader- en ontwikkeltijd
5. Passend onderwijs: mogelijkheden creëren voor het combineren van onderwijs en ondersteuning

Deze doelen zijn ongewijzigd gebleven in het tweede jaar van het experiment. De eerste vier doelen staan vooral in dienst van een goede en efficiënte schoolorganisatie, bij het laatste doel is de leerling de primaire doelgroep.

Minder onderwijstijd ten behoeve van de schoolorganisatie

Op drie van de zes scholen wordt het aantal uren of dagen onderwijs verminderd om in die tijd met het team gericht te kunnen werken aan onderwijsvernieuwing en professionalisering. Dit geldt voor de Paulusschool, Anna van Buren en het Goois Lyceum.

Het Calvijn College creëert enkele lesvrije dagen om de rapportvergaderingen efficiënter te kunnen plannen en daarmee de werkdruk voor docenten te verlichten.

Minder onderwijstijd ten behoeve van de leerlingen

Twee basisscholen, De Fontein en IKC De Ark, verminderen de onderwijstijd in het kader van passend onderwijs. Ze zetten onderwijstijd in om betere zorg te kunnen bieden aan leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Op deze manier willen ze maatwerk bieden en/of kinderen een combinatie van onderwijs en specialistische begeleiding op gedragskenmerken geven.

6.3 Ervaringen schoolleiding, leraren en ouders

De ervaringen met vermindering van onderwijstijd bespreken we voor de genoemde doelstellingen. Hierbij combineren we doelstelling 1 en 2 (innovatie en professionalisering) en doelstelling 3 en 4 (werkdruk en efficiency). Vervolgens bespreken het vijfde doel: verbeteren van de mogelijkheden voor passend onderwijs.

Minder onderwijstijd ten behoeve van de schoolorganisatie

Innovatie en ontwikkeling van het onderwijs, professionalisering leraren

Op vier scholen vinden leraren en schoolleiding dat het vrijmaken van onderwijstijd voor ontwikkeling van onderwijs of het bieden van zorg zeer stimulerend is voor de innovatie en ontwikkeling van het onderwijs. Op twee scholen vindt men dat dit effect in het laatste schooljaar (2017/18) nog sterker is dan het voorgaande jaar. Het eerste jaar (2016/17) werden de studiedagen ook wel benut om achterstanden weg te werken, het tweede schooljaar is het accent nog meer op onderwijsontwikkeling komen te liggen.

Ontwikkeling van het onderwijs is op drie scholen het hoofddoel van deze afwijking. Door vermindering van onderwijstijd wordt ruimte gecreëerd voor extra studie- en ontwikkeldagen. “De vier extra studiedagen werken erg prettig,” zeggen leraren van de Anna van Burenschool. “Op de studiemomenten heb je echt de rust om bezig te zijn met ontwikkeling van het onderwijs.” De leraren stellen vast dat innovaties, zoals de implementatie van directe instructie, sneller zijn verlopen.

Dit geldt ook voor het Goois Lyceum, waar in de schooljaren 2016/17 en 2017/18 ‘regelluwe dagen’ zijn ingezet voor ontwikkelwerk. Dat gebeurt in onderwijswerkgroepen voor schoolbrede thema’s (bijv. dagindeling, formatief toetsen, werken met Chromebooks) en binnen de secties. Leraren en directie zijn zeer positief: “De regelluwe dagen geven je de rust om echt een hele dag aan innovatie te werken zonder dat er tussendoor allerlei dagelijkse zaken geregeld moeten worden.” De onderwijswerkgroepen werkten resultaatgericht. Vooraf is vastgesteld welk product van de werkgroep werd verwacht – een notitie of advies – binnen welk tijdpad.

De ouders van enkele scholen hebben zich in interviews positief uitgelaten over het initiatief van de school. Bij ouders van het Goois Lyceum heeft dit onder meer te maken met de betrokkenheid die van

ouders en leerlingen werd gevraagd. Via de MR heeft de school ouders en leerlingen gevraagd om ideeën bij te dragen aan de onderwijswerkgroepen, bijvoorbeeld over dagindeling en formatief toetsen. De MR-ouders van de Paulusschool was het aanvankelijk niet helemaal duidelijk waarvoor de extra studiedagen nodig waren, goede communicatie hielp om hierover duidelijkheid te verschaffen.

Werkdruk en efficiency

De effecten op werkdruk verschillen. Op sommige scholen zijn de leraren uitgesproken positief. Leerkrachten van de Anna van Burenschool: "Je kunt veel dingen afwerken waar je normaal na schooltijd geen tijd voor hebt. De ontwikkeldagen kun je zelf indelen, dat geeft veel rust. Het komt ook de concentratie en diepgang ten goede." De directeur van De Fontein ziet een dubbel effect. Er zijn kortere lijnen voor overleg tussen leerkrachten en therapeut, de leerkrachten krijgen daar energie van. Anderzijds kost dat overleg nog steeds tijd. Het werk wordt er niet minder door. Ook op het Goois Lyceum worden verschillende effecten gesignaleerd. Dat er tijd is voor het ontwikkelen van nieuwe plannen zorgt voor vermindering van de werkdruk, maar de lesuitval vinden sommige leraren vervelend. "Je hebt minder lessen, dus moet je de stof comprimeren." Mede hierom hebben de leraren zich aan het einde van het eerste jaar uitgesproken voor een kleiner aantal regelluwe dagen in het schooljaar 2017/18: vijf dagen in plaats van tien. Voor zover de werkdruk toeneemt, klagen de leraren daar niet over. Het geeft voldoening dat ze een belangrijke bijdrage leveren aan de koers van de school.

Leraren van het Calvijn College zijn positief over de vermindering van de werkdruk doordat rapportvergaderingen nu minder 'versnipperd' worden gepland, namelijk op twee hele lesdagen in plaats van op de middag van vijf verschillende dagen. Lesgeven, lesvoorbereiding en rapportvergaderingen lopen minder door elkaar, dat verlaagt de werkdruk, verhoogt de efficiency en geeft rust. Het laatste, rust, is iets dat door leraren zeer positief wordt gewaardeerd. De tijd die opzij wordt gezet, is zeer waardevol gezien de gebruikelijke hectiek in het onderwijs.

Minder onderwijstijd ten behoeve van de leerlingen

Passend onderwijs

In de 'familieklas' van IKC De Ark werken de kinderen individueel samen met ouders en begeleiders aan hun eigen doelen op het gebied van internaliserend en externaliserend gedrag. "Het is echt maatwerk dus." Op de familieklas zijn steeds vijf kinderen aanwezig die elkaar afwisselen. Duur van de deelname is gemiddeld 24 weken. Alle kinderen bezoeken de familieklas twee dagdelen per week. De overige dagdelen krijgen de kinderen les in hun eigen groep. Vanaf volgend schooljaar vindt de begeleiding één dag plaats in de familieklas en één dag in de eigen groep van de leerlingen.

Op de Fontein wordt onderwijstijd ingezet voor verschillende vormen van ondersteuning: onder andere fysiotherapie, logopedie, oefentherapie, psychologische begeleiding en sova-trainingen. De schoolleiding ziet als belangrijk voordeel dat de therapie nu vroeger op de dag kan worden gegeven. Na schooltijd zijn de kinderen vaak al moe, waardoor de therapie niet optimaal effectief is. Aan het einde van het schooljaar 2017/18 is de ervaring van de schoolleiding dat het maatwerk steeds breder wordt. De oorzaak is dat de populatie steeds diverser wordt. "Het IQ van onze leerlingen varieert van 55 tot 130. Daarmee houden we rekening in de therapieën, maar natuurlijk ook in de lessen. We hebben passend onderwijs nu kunnen vormgeven op een manier die voor onze leerlingen nodig en zinvol is."

6.4 Aandachtspunten voor praktijk

Het verminderen van onderwijstijd levert geen bijzondere knelpunten op die met landelijke beleidsmaatregelen verholpen zouden moeten worden. Ook voor de praktijk zijn er geen problemen gesignaleerd. Wel zijn er enkele aandachtspunten als het gaat om het inzetten van onderwijstijd voor ontwikkeltijd.

Praktische randvoorwaarden

Minder onderwijstijd ten behoeve van de schoolorganisatie; de studie- en ontwikkeldagen zijn een succes als ze gereserveerd blijven voor de zaken waarvoor ze zijn bedoeld: ontwikkelen van nieuw onderwijs. De verleiding is soms groot om ook de urgente dingen van alledag te regelen, of zelfs om klusjes op te sparen voor de ontwikkeldagen. Vanzelfsprekend komt dan het doel van deze dagen in gevaar. Juist het reserveren van een hele dag voor ontwikkelactiviteiten zorgt er voor dat je echt verdieping kunt bereiken.

Minder onderwijstijd ten behoeve van de leerlingen; De Fontein heeft op basis van de eigen ervaringen met ondersteuning tijdens onderwijstijd enkele praktische aandachtspunten:

- Zorg voor een duidelijke scheiding tussen onderwijs en zorg;
- Ga bij de werving van specialisten uit van de zorgbehoefte van de kinderen en ook van de werkwijze van de school;
- Regel werkruimte in de school voor de therapieën.

Communicatie met ouders

Minder onderwijstijd ten behoeve van de schoolorganisatie; scholen hebben ervaren dat het van belang is om tijdig te communiceren met ouders over de extra studie- en ontwikkeldagen. Over het algemeen hebben ouders begrip voor de beslissing van de school om tijd vrij te maken voor extra studiedagen. Maar ze moeten wel maatregelen nemen om de extra vrije dagen op te vangen, zeker in het basisonderwijs. Ze doen wat vaker een beroep op de kinderopvang en soms maken ze van de nood een deugd door vrij te nemen en een uitstapje te maken met de kinderen.

Dit vraagt van de school in de eerste plaats om tijdige communicatie, dat wil zeggen aan het begin van het schooljaar. Verder blijkt uit gesprekken met ouders (gehouden in het schooljaar 2016/17) dat het ook belangrijk is om hen duidelijk te maken wat de noodzaak is van deze maatregel. Niet alle ouders kunnen zich goed voorstellen dat er gewoonlijk onvoldoende tijd voor onderwijsontwikkeling is.

Ten slotte melden de scholen dat het verstandig is om mee te denken met de ouders over praktische oplossingen. Zo is het voor ouders vaak prettig als de extra studiedagen net vóór of na een andere vrije dag vallen.

7 Samenstelling profielen

Onder dit thema vallen uiteenlopende afwijkingen van de geldende regels omtrent de inrichting van het curriculum. Van Chinees als examenvak voor de havo en de vakhavo tot afwijkende profiel(keuze)vakken. In de WVO en het Inrichtingsbesluit VO zijn verscheidene bepalingen opgenomen over de vakken die gevolgd kunnen worden. Die bepalingen kunnen vrij specifiek zijn. Zo is in de WVO vastgelegd welk profielvak hoort bij een bepaald profiel (artikel 10d, lid 6e).

7.1 Welke scholen

In schooljaar 2016/17 waren er vijf scholen die een melding binnen het thema 'samenstelling profielen' in werking hebben laten treden:

- Kandinsky College, Nijmegen
- Wolfert Tweetalig, Rotterdam
- PENTA De Oude Maas, Spijkenisse
- St. Ignatiusgymnasium, Amsterdam
- Calvijn College, Goes

Met ingang van schooljaar 2017/18 hebben de volgende scholen een (extra) melding binnen dit thema gedaan:

- Geuzencollege, Vlaardingen
- Het Kwadrant, Bergen op Zoom
- St. Ignatiusgymnasium, Amsterdam
- Utrechts Stedelijk Gymnasium
- Calvijn College, Tholen

Op enkele scholen is de melding op het moment van de interviews (einde schooljaar 2017/18) nog niet in uitvoering.

Sinds de uitbreiding van het experiment hebben drie nieuwe vo-scholen gemeld dat ze van start willen gaan met een 'vakhavo', één van de onderwerpen binnen dit thema (zie 7.2). Ze zijn daarmee begonnen met ingang van het schooljaar 2018/19.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de meldingen per school en de startdata, die we binnen dit thema vatten.

Tabel 7.1 Meldingen per school binnen het thema 'samenstelling profielen'

Schoolnaam		Vanaf
Kandinsky College	Chinees als examenvak	2016/17
Wolfert Tweetalig	Chinees als examenvak	2016/17
	Alternatief voor maatschappijleer	2016/17
PENTA De Oude Maas	Nask 1 als keuzevak i.p.v. verplicht vak bij MVI	2016/17
Calvijn College Goes	Vakhavo Techniek	2016/17
St. Ignatiusgymnasium	Keuzeprofielvak vrijgelaten	2016/17
	CM-profiel zonder wiskunde	Nog niet in uitvoering
Utrechts Stedelijk Gymnasium	Filosofie of kunst-beeldend als profielkeuzevak in EM-profiel	Nog niet in uitvoering
Calvijn College Tholen	Afwijking verplichte examenvakken vmbo	2016/17
Geuzencollege	Uitbreiding keuzevakken profielen Z&W en D&P	2017/18
Het Kwadrant	Afwijking examenvakken vmbo-bl	2018/19

7.2 Doel en invulling van de meldingen

De meldingen die binnen dit thema vallen, lopen uiteen. In deze paragraaf lichten we ze kort toe.

Vakhavo

Het Calvijn College in Goes is al enige tijd bezig om een betere doorgaande lijn naar het hbo te ontwikkelen voor havisten met belangstelling voor techniek. De ervaring is dat er een groep 'echte doeners' is, leerlingen die wel een havoniveau hebben, maar die in het algemeen vormend onderwijs niet voldoende toekomen aan wat hen boeit en hoe zij graag leren. In de regio Zeeland/Zuid-Holland is bovendien sprake van een tekort op de arbeidsmarkt aan technisch geschoold personeel, zeker als het gaat om mensen die hun praktijkkennis kunnen combineren met een havo/hbo-denkniveau. Het Calvijn College is daarom bezig met het inrichten van een 'vakhavo voor techniek.'

In de vakhavo krijgen leerlingen die daarvoor gemotiveerd zijn, vanaf de tweede klas de mogelijkheid om naast het reguliere programma één dag een speciaal techniekprogramma te volgen. De selectie vindt tot nu toe plaats op basis van een oriëntatie van de leerlingen zelf en een advies van de docenten. Criteria zijn: kan de leerling lessen missen, is hij voldoende zelfstandig en inderdaad een 'doener'? De lokalen en docenten zijn beschikbaar op de vmbo-locaties van het Calvijn College zelf. De leerlingen leren bijvoorbeeld lassen, houtbewerking, metaal draaien etc. Niet om lasser, timmerman of draaier te worden, maar vooral om te ervaren wat materialen doen en wat de techniek is. Het geheel wordt ingebed in een theoretisch kader waarin leerlingen werken aan concrete opdrachten van een opdrachtgever, maar wel op een havoniveau. Waar mogelijk wordt een functionele koppeling gemaakt naar reguliere havo-vakken zoals scheikunde, maar ook naar de algemeen vormende vakken zoals aardrijkskunde waar meer specifieke aandacht is voor bijvoorbeeld bodemkunde en de rekenkundige kant van demografie en ruimtelijke ordening.

Deze innovatie betekent wel dat de leerlingen hun reguliere havo-opleiding moeten kunnen doen in vier in plaats van vijf schooldagen per week. Om die reden is het aantal verplichte vakken verminderd en krijgen de vakhavo-leerlingen in havo-3 ontheffing voor de vakken Frans, beeldende vorming en muziek en in havo-4 en 5 van het profielkeuzevak NLT.

Afwijkingen profiel(keuze)vak

Er zijn vier scholen die een melding hebben gemaakt waarmee ze afwijken van de vastgestelde profielkeuzevakken. Daarmee wordt afgeweken van artikel 10 en 13 van de WVO, waarin bepaald is wat de verplichte vakken en keuzevakken zijn per leerweg in het vmbo en voor de verschillende profielen in het vwo. We behandelen de meldingen van de vwo- en vmbo-scholen afzonderlijk.

Vwo

Eind schooljaar 2017/18 heeft alleen het *St. Ignatiusgymnasium* een melding omtrent het afwijken van de vastgestelde profielkeuzevakken in uitvoering. Het *St. Ignatiusgymnasium* heeft ervoor gekozen om voor alle profielen het profielkeuzevak vrij te laten. Leerlingen zijn daarmee niet meer gebonden aan de drie of vier in het Inrichtingsbesluit WVO artikel 26b voorgeschreven profielkeuzevakken, maar kunnen elk vak kiezen dat bij hen past. Aanleiding voor deze melding was de constatering dat leerlingen om alle opties voor een vervolgstudie open te houden vaak kiezen voor een natuur-profiel, terwijl hun belangstelling en talenten vaak breder liggen, bijvoorbeeld bij talen, maatschappijvakken of creatieve vakken. Binnen de natuur-profielen zijn de keuzevakken formeel wettelijk beperkt tot beta-vakken. Goede leerlingen kiezen dan in hun vrije deel extra vakken om daarmee hun vakkenpakket te verbreden. Dit is echter voor de meeste leerlingen niet haalbaar. Door het keuzeprofielvak in te wisselen voor een examenvak naar keuze komt de school tegemoet aan de verbredingswens van leerlingen.

Vmbo

Er zijn drie vmbo-scholen die een melding hebben gedaan omtrent het algemeen vormend profiel(keuze)vak van een of meer profielen. De motivatie van de scholen om af te wijken van de voorgeschreven algemeen vormende vakken is om profielen meer aan te laten sluiten bij de interesses en talenten van leerlingen.

PENTA De Oude Maas heeft ervoor gekozen om bij het profiel Media, Vormgeving en ICT binnen de Techno-mavo van het verplichte vak Nask1 een keuzevak te maken tegenover biologie. Het profiel MVI is een van de drie profielen die de Techno-Mavo aanbiedt, het is een voortzetting van de oude ict-route. Aangezien een deel van de leerlingen die voor dit uitstroomprofiel kiezen veel moeite heeft met Nask 1, terwijl dit vak niet nodig is voor de aansluitende opleidingen op het mbo, wil de school voor deze leerlingen maatwerk mogelijk maken door hen de mogelijkheid te geven om in plaats van Nask 1 voor biologie te kiezen.

Het Calvin College Tholen heeft gebruik gemaakt van de mogelijkheid om af te wijken van het verplichte vakkenpakket bij het profiel Dienstverlening en Producten. Eén leerling heeft niet de twee verplichte avo-vakken gevolgd.

Het Geuzencollege heeft ook gekozen voor een uitbreiding van de keuzemogelijkheden van de avo-vakken. Bij de opleiding Horeca & Commercie (die valt onder het profiel zorg en welzijn) biedt de school het vak economie aan als extra keuzevak. Bij de opleiding Lifestyle & Multimedia (die valt onder het profiel dienstverlening en producenten) biedt de school het vak geschiedenis aan als extra keuzevak. Deze opleidingen biedt de school al een jaar of 10 aan. Met de vernieuwing van het vmbo veranderde de keuzevakken van de verschillende profielen. Voor de opleiding Horeca & Commercie vond de school economie van belang omdat mensen die in de horeca aan de slag gaan gebaat zijn bij economische kennis. Voor de leerlingen van de gemengde en theoretische leerweg is economie door de school verplicht gesteld.

Voor de opleiding Lifestyle & Multimedia kwamen de docenten in schooljaar 2016/17 met het voorstel om geschiedenis op te nemen in de opleiding. Geschiedenis is volgens hen nodig om te kunnen begrijpen hoe onze multiculturele samenleving in elkaar zit. Voor de leerwegen kaderberoeps, gemengd en theoretisch heeft de school geschiedenis als verplicht vak opgenomen in de opleiding Lifestyle &

Multimedia. Voor de leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg is het nog niet verplicht gesteld omdat geschiedenis een behoorlijke taalvaardigheid vraagt van de leerlingen en basisleerlingen hier meer moeite mee hebben.

Chinees als examenvak

Chinees als vak is niet nieuw op het Kandinsky college en het Wolfert Tweetalig, kiezen voor dit vak is op beide scholen al sinds enkele jaren mogelijk. Op één van de scholen volgen alle leerlingen (havo-vwo) dit vak verplicht in de onderbouw, op de andere school is het een keuzevak. Daarnaast is het voor vwo-leerlingen mogelijk om Chinees te volgen in de bovenbouw en er examen in te doen. De afwijking van de regel betreft de mogelijkheid voor havo-leerlingen om examen te doen in het Chinees. Deze havo-leerlingen doen in dit geval het vwo examen Chinees. Daarvoor is een afwijking nodig van het Examenbesluit VO. Er is geen centraal eindexamen voor dit vak, dat bestaat (nog) niet, maar leerlingen sluiten het vak af met schoolexamens. De havo-leerlingen volgen de verkorte variant (Elementair niveau, A1 niveau). De lange variant (A2 niveau) kan alleen door de vwo-leerlingen gevolgd worden, omdat leerlingen hiervoor zes jaar Chinees moeten hebben gehad.

Global Politics en Global Perspectives als alternatief voor Maatschappijleer

Maatschappijleer is verplicht binnen elk profiel op havo en vwo (WVO, artikel 13 en 14). Daarvan wijkt Wolfert af. Het Wolfert Tweetalig is de enige school in Nederland die het vak Global Politics aanbiedt. Global Politics is een vervanging van het vak maatschappijleer voor vwo-leerlingen. Het vak Global Perspectives is dit voor havo-leerlingen. Voor Global Politics en Global Perspectives krijgen leerlingen een internationaal erkend certificaat. Dit certificaat telt mee voor het schoolexamen. Leerlingen zijn verplicht dit vak te volgen.

De motivatie van de school voor deze melding is dat ze maatschappijleer als een vrij beperkt vak beschouwen. De vervanging van dit vak door Global Politics en Global Perspectives met bredere en internationaler georiënteerde onderwerpen zorgt daardoor voor een bredere ontwikkeling. Het vak sluit veel beter aan bij de internationaliseringsgedachte van de school. De school biedt leerlingen een breder onderwijsaanbod door deze vakken op te nemen in het curriculum.

7.3 Aantallen leerlingen

In tabel 7.2 geven we een overzicht van de aantallen leerlingen die een aangepast profiel hebben.

Tabel 7.2 Aantallen leerlingen met aangepast profiel

School	2016/17	2017/18
Vakhavo		
Calvijn College Goes	64 (havo2-4)	90 (havo2-5)
Afwijkingen profiel(keuze)vak		
St. Ignatiusgymnasium ⁷	33	26
PENTA De Oude Maas ⁸	14	20
Geuzencollege	?*	?*
Chinees als examenvak		
Kandinsky College		3 (havo4)
Wolfert Tweetalig	16 (havo4&5)	12 (havo4&5)
Alternatief voor maatschappijleer		
Wolfert Tweetalig	129	212

* Gegevens nog niet geleverd.

7.4 Ervaringen schoolleiding, mentoren, leerlingen, ouders

Vakhavo

De uitvoering van de vakhavo verloopt grotendeels zoals gepland. Schoolleiding, docenten en leerlingen zijn positief over de mogelijkheid en de opbrengsten. De vakhavo biedt meer maatwerk, motivatie en verbinding tussen denken en doen voor de leerlingen en uitdaging en nieuwe ideeën voor de docenten. De belangrijkste opbrengst is dat leerlingen al tijdens hun middelbare schoolperiode uitgebreid kennismaken met het beroepenveld in de techniek.

De vakhavo-leerlingen uit klas 2 gaan één dag per week naar de vmbo-b/k-locatie in Krabbendijke in de tweede helft van het schooljaar. Zij krijgen daar lessen in techniek (metaal, hout etc.). In havo 3 lopen de vakhavo-leerlingen in duo's één dag per week stage bij een bedrijf. Het lukt goed om die stageplaatsen te organiseren, er is veel belangstelling van bedrijven. Wat wel nieuw is voor de bedrijven is dat het moet gaan om taken die passen binnen het 'havo-denken.'

Binnen de school draagt de vakhavo bij aan de onderwijsontwikkeling: de invulling van de avo-vakken vraagt voor deze groep leerlingen een andere aanpak en voorbeelden die aansluiten bij de praktijksituaties. De avo-docenten bezoeken daarom de stagebedrijven en laten zich inspireren door wat zij daar zien. Het binnenhalen van de beroepspraktijk wordt ervaren als verrijkend voor het onderwijsaanbod. Voor de technische vakken starten de leerlingen weliswaar met het vmbo-programma, maar zij worden opgeleid tot een hbo-niveau. Iets meer complexiteit past dus bij hun ontwikkeling, óók in de praktijkvakken. De uitdaging is om leerlingen langzaam een stapje hoger te brengen, van het praktische naar een meer theoretisch niveau.

⁷ Het gaat hier om de derdejaars leerlingen uit het genoemde schooljaar dat een afwijkend profielkeuzevak kiest.

⁸ Het gaat hier om de tweedejaars leerlingen uit het genoemde schooljaar dat voor het MVI-profiel kiest en daarbij een afwijkend profielkeuzevak kiest (biologie ipv natuurkunde).

Onder de leerlingen van de vakhavo is een enquête gehouden, waarmee hun mening is gevraagd over de vakhavo. De overgrote meerderheid (93%) is tevreden of zeer tevreden over de vakhavo. Uit de enquête blijkt dat de leerlingen als grootste voordeel zien dat de vakhavo een betere voorbereiding biedt op de beroepspraktijk en een bredere ontwikkeling bevordert: naast theorie ook praktijk.⁹

Effecten op leerprestaties laten zich moeilijk meten. Docenten geven aan dat zij voor de vakhavo-leerlingen in de bètavakken vooral ook iets hogere eisen (zijn gaan) stellen.

Afwijkingen profiel(keuze)vak

St. Ignatiusgymnasium – In de twee schooljaren waarin door de derdeklas-leerlingen een afwijkend profielkeuzevak gekozen kon worden hebben de C&M-leerlingen relatief gezien het vaakst voor een afwijkend vak gekozen. De leerlingen met een E&M-profiel maken het minst vaak een afwijkende keuze.

De zes leerlingen die we het eerste jaar gesproken hebben, vinden het fijn dat er veel keuzeruimte is op de school. Ze vinden het belangrijk om zoveel mogelijk opties voor een vervolgstudie open te houden en zich breed te kunnen oriënteren. Er zijn twee leerlingen die aangeven dat door deze mogelijkheid het risico op een 'pretpakket' vergroot wordt. Ze vinden dat leerlingen wel moet nadenken over wat ze uiteindelijk met de gekozen vakken willen doen.

De grotere keuzeruimte had kleine gevolgen voor de omvang van het aantal leerlingen voor bepaalde vakken. In het eerste jaar werd bijvoorbeeld aardrijkskunde minder gekozen en groeide het aantal leerlingen voor economie. Een docent aardrijkskunde vond de daling van het aantal leerlingen vervelend. Hij heeft het idee dat de maatschappij laat doorschemeren dat bepaalde vakken, zoals aardrijkskunde, minder belangrijk zijn, waardoor het vak status verliest. In het tweede jaar kozen er echter opeens weer zoveel leerlingen voor aardrijkskunde dat er twee klassen gevormd konden worden. Dat jaar was NLT (natuur, leven en technologie) door slechts drie leerlingen gekozen, ten opzichte van 9 leerlingen het jaar daarvoor. De schoolleider stelt vast dat als gevolg van de regelluwe ruimte het bestaansrecht van sommige profielkeuzevakken gaat wankelen. Dit dwingt volgens haar docenten wel om kritisch na te denken over de inhoud van het vak. Als een vak door heel weinig leerlingen gekozen wordt, kan dat gevolgen hebben voor de formatie, maar tot nu toe heeft de grotere keuzeruimte geen grote gevolgen, zoals ontslagen, gehad. De grotere keuzeruimte maakt de roostertechnische organisatie wel wat ingewikkelder omdat leerlingen wat 'exotischer' pakketten kiezen. De school kende echter al veel ruimte en is daardoor gewend aan het mogelijk maken van individuele keuzes.

Geuzencollege – Voor de opleiding Horeca & Commercie verandert er niets omdat ook vóór de vernieuwing van het vmbo economie al onderdeel was van deze opleiding. Voor de opleiding Lifestyle & Multimedia is geschiedenis een nieuw vak. De toevoeging van dit vak was een expliciet verzoek vanuit de docenten van deze opleiding. Zij vinden het vak geschiedenis erg belangrijk voor hun leerlingen, het liefst zouden ze het opgenomen zien in alle profielen. De docenten vinden het een groot verlies dat geschiedenis in het vernieuwde vmbo bijna verdwenen is als keuzevak. "Kennis van geschiedenis is nodig om ontwikkelingen in onze multiculturele samenleving te begrijpen." Voor Lifestyle & Multimedia is geschiedenis ook van belang omdat "je, als je niet weet waar je vandaan komt, niet iets creatiefs kunt maken. Creatief zijn doe je vanuit je roots." De docenten hopen dat L&M-leerlingen door het vak geschiedenis meer historisch besef ontwikkelen en een bredere kijk op de samenleving. De docenten verwachten niet zozeer dat de doorstroom naar het vervolgonderwijs erdoor zal veranderen.

---

⁹ Een gedetailleerde beschrijving van de enquêteresultaten is opgenomen in bijlage 5.

PENTA De Oude Maas – De afwijking verloopt soepel, “zoals we het wilden is het ook uitgevoerd.” Voor de schoolorganisatie kan het effect zijn dat de groep leerlingen die biologie wil volgen te groot wordt. Op dit moment vormt dat nog geen probleem. Het aantal leerlingen dat natuurkunde kiest, is weliswaar klein, maar omdat natuurkunde bij de andere twee profielen verplicht is, kunnen de MVI-leerlingen die natuurkunde kiezen daarbij aansluiten.

Chinees als examenvak

De uitvoering van de melding is op beide scholen verlopen zoals gepland. Het betreft een uitbreiding van de keuzemogelijkheden voor de havo-leerlingen, dat vindt de schoolleiding een positief effect van deze melding.

Om de uitbreiding van keuzevakken betaalbaar te houden is er afgesproken dat 30% van de leerlingen het vak gekozen moet hebben, anders wordt het niet aangeboden. Daarnaast is er geschoven met de uren om het betaalbaar te houden, zo is er voor Frans en Duits een uur minder les in de week.

De docent Chinees van een van de twee scholen geeft aan dat de aanpak van het vak Chinees bij havo-leerlingen anders is dan bij de vwo-leerlingen. Ze is nog op zoek naar een aanpak die aansluit bij wat de leerlingen leuk vinden, wat hen motiveert en welke opdrachten bij hen passen. De docent geeft daarnaast aan dat het, wanneer het om het geven van het vak Chinees gaat, een voordeel is wanneer de docent die het vak Chinees geeft zelf de taal geleerd heeft als tweede taal. Volgens haar sluiten deze docenten beter aan bij de leerlingen dan een native speaker.

Op één van de twee scholen is gesproken met leerlingen over hun keuze voor Chinees als examenvak. Deze leerlingen hebben daar uiteraard niet zomaar voor gekozen. Eén van de leerlingen wil misschien Chinees studeren, een andere leerling wil graag een woordje Chinees kunnen spreken.

Volgens de schoolleiding hebben de havo-leerlingen die Chinees volgen als voordeel dat zij, als ze willen doorstromen naar het vwo, in ieder geval de extra moderne vreemde taal in hun pakket hebben, zoals die verplicht is voor het vwo.

Global Politics en Global Perspectives als alternatief voor maatschappijleer

De invoering van deze vakken is geruisloos verlopen. Als docent van dit vak moet je een brede algemene ontwikkeling hebben. De docenten die het vak geven, hebben zich ingelezen, een cursus gevolgd en zijn naar een congres geweest. De docenten hebben veel geïnvesteerd in goede voorbereiding van de lessen, waarvoor ze extra onderzoeks- en ontwikkeltijd kregen.

Doordat maatschappijleer is afgeschaft is het voor de school betaalbaar om deze vakken aan te bieden. Global Politics is wel 1 uur meer in de week dan maatschappijleer. Er zijn echter grote groepen in de bovenbouw (28/29 leerlingen), waardoor er meer financiële ruimte is.

De vakken zijn anders dan maatschappijleer. De onderwerpen zijn breder en internationaler. De leerlingen van de havo worden in november van het vijfde leerjaar geëxamineerd voor het vak. De vwo-leerlingen worden in mei van het vijfde leerjaar geëxamineerd. De vier leerlingen die in het eerste jaar geïnterviewd zijn, zijn niet unaniem positief over de vervanging van het vak maatschappijleer. De leerlingen geven aan dat ze veel hebben aan de onderzoeksvaardigheden die ze bij het nieuwe vak leren, daar hebben ze veel aan voor hun profielwerkstuk. Aan de andere kant merken zij op dat theorie en verdieping in de havo gemist wordt.

7.5 Belemmerende en bevorderende factoren, aandachtspunten voor de praktijk

Vakhavo

Het werkt bevorderend dat de prestaties van de leerlingen op de vakhavo goed zijn. Leerlingen ervaren de vakhavo-klas als stimulans 'om het ook echt te laten zien', aldus de docenten. Doordat de leerlingen één klas vormen is het voor docenten gemakkelijker om aan te sluiten op hun niveau en interesses. Verder is het gunstig voor hun profielkeuze aan het eind van klas 3 dat zij al een completer en realistischer beeld van het beroepenveld hebben dan de reguliere havo-scholier.

Een beperking is dat tot nu toe alleen jongens voor de vakhavo-techniek kiezen. Dat zorgt voor een nogal hoog 'energieniveau' in klas 3. De docenten spelen daar echter goed op in en gedurende het schooljaar komt er meer rust en een grote(re) taakgerichtheid.

Afwijkingen profiel(keuze)vak

Scholen ervaren tot nu toe geen belemmerende factoren. Beperkingen in de mogelijkheden ten aanzien van het rooster en het aantal leerlingen zouden in de toekomst belemmerende factoren kunnen worden.

Alternatief voor maatschappijleer

Een bevorderende factor voor de vakken Global Politics en Global Perspectives is volgens de schoolleiding het enthousiasme van de medewerkers van de school geweest: "Dit heeft voor een versnelling gezorgd. Meer docenten zijn er hierdoor bij betrokken geraakt."

Als belemmerende factor noemt de schoolleiding het tijdstip van examinering voor de havisten. In het vijfde leerjaar wordt het vak in november (al) geëxamineerd, waardoor er in een korte periode veel in het vak geïnvesteerd moet worden.

Aandachtspunten voor de praktijk

Alle meldingen op het gebied van de samenstelling van de profielen hebben als doel bredere ontwikkelingsmogelijkheden voor leerlingen mogelijk te maken. Het informeren, betrekken en enthousiasmeren van (bepaalde) docenten lijkt bij alle scholen in meer of mindere mate van belang. Daarnaast vragen de beschreven meldingen creativiteit bij het maken van het rooster.

Wat betreft de vakhavo zijn de kosten een aandachtspunt. Het werken met echte machines is een kostbare investering. De school heeft de hele vakhavo inmiddels financieel in kaart gebracht. "We weten wat het kost en het is zo opgebouwd dat dat binnen het budget van de school ook kan." Een tweede aspect van de vakhavo dat aandacht behoeft, is de wijze van selectie. In het eerste uitvoeringsjaar is de aanmelding vrijgelaten. Na een voorlichting konden leerlingen zichzelf aanmelden. In het afgelopen schooljaar is aandacht besteed aan het formuleren van duidelijker criteria en aan een oriëntatie op techniek voor leerlingen in de onderbouw.

8 Alternatieve examentrajecten moderne vreemde talen

Op de regelluwe scholen die een melding hebben gedaan voor deze afwijking krijgen leerlingen de mogelijkheid om een internationaal erkend ERK-certificaat (Europees referentiekader talen) te behalen voor een moderne vreemde taal en dat mee te laten tellen voor het centraal schriftelijk eindexamen (CE). De score die ze behalen voor het internationaal erkende examen wordt dan omgerekend naar een cijfer voor het CE met behulp van omrekenstabellen. Hiermee wordt afgeweken van de Regeling eindexamenprogramma's VO (bijlage 1, onderdeel 2).

8.1 Welke scholen?

In het schooljaar 2017/18 waren er zes scholen die hun leerlingen de mogelijkheid boden om het CE in Engels, Duits of Frans te vervangen door een internationaal erkend ERK-certificaat. Twee scholen hadden daarmee al ervaring opgedaan in 2016/17, namelijk:

- Utrechts Stedelijk Gymnasium
- Wolfert Tweetalig, Rotterdam

Nieuw dit jaar waren:

- PENTA De Oude Maas, Spijkenisse
- Rijnlands Lyceum, Wassenaar
- Corlaer College, Nijkerk
- Stedelijk Gymnasium Nijmegen
- Stedelijk College Eindhoven

8.2 Doel en invulling van de meldingen

De zes scholen die het mogelijk maken dat leerlingen een taalcertificaat inzetten voor het CE bieden onderwijs van mavo tot en met gymnasium. Ze gebruiken verschillende internationaal erkende examens, meestal voor Engels, zoals ook blijkt uit het onderstaande overzicht. De examens zijn op verschillende niveaus te behalen, van A1 tot C2. (Voor toelichting op de niveau-aanduidingen zie: www.erk.nl/docent/niveaubeschrijvingen/)

Tabel 8.1 ERK-certificaten op de deelnemende scholen

Engels	Cambridge	Utrechts Stedelijk Gymnasium, Corlaer College, Stedelijk Gymnasium Nijmegen
	Anglia	PENTA De Oude Maas
	International Baccalaureate	Wolfert Tweetalig, Rijnlands Lyceum, Stedelijk College Eindhoven
Duits	Goethe	Utrechts Stedelijk Gymnasium, Wolfert Tweetalig, Stedelijk Gymnasium Nijmegen
Frans	DELF	Utrechts Stedelijk Gymnasium, Stedelijk Gymnasium Nijmegen

De werkwijze is niet veranderd ten opzichte van vorig jaar: leerlingen die een internationaal erkend certificaat willen halen, volgen extra lessen en/of moeten in hun eigen tijd extra studeren voor Engels, Duits of Frans en worden daarbij begeleid door hun docent. Leerlingen moeten dus gemotiveerd en in staat zijn om zich extra in te zetten voor het vak. De scholen waarderen de internationaal erkende certificaten omdat ze breed toetsen (alle taalvaardigheden in plaats van alleen leesvaardigheid, zoals in

het CE) en achten de examens van een hoog niveau. Op zich is het niet nieuw dat leerlingen een internationaal taalcertificaat behalen, maar dankzij dit experiment kunnen leerlingen op de regelluwe scholen er nu voor kiezen om met zo'n certificaat in de hand af te zien van het CE.

Om leerlingen een cijfer te kunnen geven voor het centraal examen zijn er voor de drie moderne vreemde talen omrekenstabellen gemaakt. Voor Cambridge, International Baccalaureate, Goethe en DELF zijn ze in het schooljaar 2016/17 al gemaakt en goedgekeurd door OCW. Voor Anglia is de omreken tabel goedgekeurd in 2018.

8.3 Kengetallen

In de tabel hieronder staat weergegeven hoeveel leerlingen een taalcertificaat hebben behaald en daarmee hebben afgezien van het maken van het centraal schriftelijk eindexamen 2018.

Tabel 8.2 Aantal leerlingen dat taalcertificaat heeft ingezet voor het CE

	Engels		Duits		Frans	
	2017/18	2016/17	2017/18	2016/17	2017/18	2016/17
Utrechts Stedelijk Gymnasium	39	28	12	8	2	4
Wolfert Tweetalig, Rotterdam	49	-	2	8	-	-
Stedelijk Gymnasium Nijmegen	-	-	7	5	1	2
Oude Maas, Spijkenisse	0	-	-	-	-	-
Rijnlands Lyceum, Wassenaar	10	7	-	-	-	-
Corlaer College, Nijkerk	7	-	-	-	-	-

0 = nog geen examenleerlingen in 2017/18

- = ERK voor dit vak (nog) niet ingevoerd op school

8.4 Ervaringen op de scholen

Over het algemeen zijn de schoolleiders, docenten MVT en leerlingen blij met de mogelijkheid om gebruik te maken van een vrijstelling voor het CE bij het behalen van een ERK-certificaat van voldoende niveau. Dat bleek al bij de interviewronde van 2017 en dat blijkt ook nu weer in de ronde van 2018.

Motivatie

Alle geïnterviewden, van leerlingen tot docenten en schoolleiders, zijn unaniem positief over de mogelijkheid een ERK-certificaat Cambridge, Goethe of DELF te halen. Een ERK-certificaat is gunstig met het oog op vervolgstudie, lotingsstudie of biedt toegang tot een internationale universiteit of stage. Soms hebben leerlingen een heel persoonlijke motivatie, zoals een leerling op Oude Maas die als grote droom heeft om naar Amerika te gaan en daarom goed Engels wil leren. Andere leerlingen weten van zichzelf dat ze gewoon goed zijn in Engels en besluiten daarom een ERK-certificaat te halen, zoals een gymnasiast uit Nijmegen: "Ik weet dat ik het kan, dan heb ik geen reden om het niet te doen".

Maar deze melding gaat niet over het krijgen van de mogelijkheid een ERK-certificaat te behalen, daarvoor is geen afwijking van wet- en regelgeving nodig. Veel scholen bieden die mogelijkheid al veel langer. De afwijking draait om het inzetten van een ERK-certificaat voor het CE, het toepassen van een omreken tabel waardoor de score daarvan een CE-cijfer oplevert en leerlingen dus geen CE hoeven af te

leggen voor Engels, Frans of Duits. Het een is ook niet onlosmakelijk met het ander verbonden. Sommige leerlingen kiezen ervoor een ERK-certificaat van voldoende niveau te halen, waardoor ze in principe vrijstelling kunnen krijgen, maar maken toch ook het reguliere CE. Soms zijn ouders wat huiverig, zoals de schoolleiding op PENTA De Oude Maas merkte: “Sommige ouders zeggen: ‘Kan dat zomaar? Heeft het geen nadelen om het officiële CE niet te doen?’”

De belangrijkste bevinding uit deze interviewronde is dan ook dat de mogelijkheid tot vrijstelling leerlingen motiveert om een ERK-certificaat te behalen. Dit kwam in alle gesprekken naar voren. De melding is “een mooie kans om eind vijfde klas al klaar te zijn met een mooi cijfer en een hoog niveau” en “een leuke worst die ze voorgehouden wordt” aldus de schoolleiding van het Stedelijk Gymnasium Nijmegen. Ook zijn collega van het Utrechts Stedelijk Gymnasium, dat vorig schooljaar al ervaring opdeed met deze melding, is tevreden en noemt deze melding een “successtory”, omdat steeds meer leerlingen eraan mee willen doen. Docenten Frans en Duits op het Utrechts Stedelijk Gymnasium merken ook dat er dankzij de vrijstellingsregeling meer leerlingen voor hun vak kiezen.

Extra tijd

De vrijstellingsregeling kan in theorie extra tijd opleveren voor de leerlingen. Zodra ze het examen op het vereiste niveau hebben gehaald, hoeven ze zich immers niet meer voor te bereiden op het CE voor de betreffende taal, terwijl hun klasgenoten dat nog wel moeten doen. Niet op alle scholen levert dat even veel extra tijd voor de leerlingen op. Het hangt af van het moment waarop de leerlingen het taalexamen afleggen; dat varieert van eind vijfde klas (oftewel: veel extra tijd) tot maart van het eindexamenjaar (nauwelijks extra tijd).

De extra tijd kunnen leerlingen gebruiken voor vakken waar ze minder goed in zijn, zoals een leerling op PENTA De Oude Maas het verwoordt: “Voor Engels zit ik nu safe en nu heb ik een vak minder volgend jaar en heb ik meer tijd voor andere vakken.” Enkele MVT-docenten van het Stedelijk Gymnasium Nijmegen zien de motivatie ‘dan hoef ik volgend jaar het vak niet te doen’ ook bij hun leerlingen terug. Daar zijn ze niet helemaal gelukkig mee, want de melding is wat hen betreft bedoeld om meer uitdaging te bieden aan de leerlingen die dat aankunnen. De schoolleiders van het Corlaer College en van Oude Maas benadrukken ook dat het doel van de melding niet zozeer is om extra tijd aan andere vakken te kunnen besteden, maar om hun kennis van de betreffende moderne vreemde taal te verdiepen en een hoger niveau te behalen. “Liever een nog hoger niveau Engels halen dan extra vrije tijd,” vindt de directeur van Oude Maas. Op het Utrechts Stedelijk Gymnasium zijn de docenten bezig verdiepingmodules Engels te ontwikkelen, zoals bijvoorbeeld ‘War poetry’, die de leerlingen in de extra tijd kunnen volgen.

Invloed op lesprogramma wisselt

In de voortgangsrapportage van 2017 schreven we dat het nog te vroeg was om al aanpassingen aan het onderwijsprogramma te kunnen zien als gevolg van deze melding. We hoorden in de interviewronde van 2018 dat scholen nu aan het nadenken zijn over de manier waarop ze Cambridge, Anglia, Goethe of DELF (meer) kunnen integreren in het reguliere lesprogramma in plaats van als keuzemodule aan te bieden. Op elke school en bij elk vak wordt hier weer anders mee omgegaan.

Op het Corlaer College bijvoorbeeld gebruikte de vakgroep Engels al langer de Engelstalige methodes die bedoeld zijn als voorbereiding op Cambridge-examens, maar de voorbereiding op het hoogste niveau (CPE) was facultatief. Nu de eerste leerlingen in 2017/18 het CPE-examen haalden en vrijgesteld werden van het CE gaat de vakgroep een pilot opzetten, waarin een hele atheneum 4-klas zich gaat richten op het examen CPE. De afdelingsleider is daar een groot voorstander van: “Al is het maar omdat er leerlingen zijn die geen zin hebben om laat op de dinsdagmiddag een extra uur Engels te komen doen, terwijl ze het niveau best zouden aankunnen.”

Ook het Stedelijk Gymnasium Utrecht is bezig de voorbereiding op het CPE-examen te integreren in het reguliere lesprogramma Engels. Bij Frans komen de lessen voor DELF ook bovenop de reguliere lessen. Maar op dezelfde school is de voorbereiding op het Goethe-examen al langer onderdeel van het reguliere lesprogramma, er zijn geen andere of extra lessen voor de leerlingen die het Goethe-examen gaan doen.

8.5 Aandachtspunten voor praktijk en beleid

Aandachtspunten voor de praktijk

We hebben de geïnterviewde schoolleiders en docenten ook gevraagd naar belemmerende factoren en risico's die deze melding met zich meebrengt.

De examenkosten

Het afleggen van een examen Cambridge, Anglia, Goethe of DELF kost geld: variërend van rond de 50 tot meer dan 200 euro, afhankelijk van de aanbieder en het niveau. Deze kosten moeten de ouders zelf betalen en op drie van de zes scholen (Corlaer College, USG, PENTA De Oude Maas, dus van vmbo tot gymnasium) werd dat expliciet als knelpunt genoemd. Want wellicht zijn er leerlingen die graag een taalcertificaat willen halen, maar die dat niet kunnen vanwege de kosten. Er zijn wel fondsen waar ouders een beroep op kunnen doen, maar de schoolleiders van deze scholen weten ook dat niet alle ouders dat (willen) doen. Deze melding zou dus kunnen leiden tot een toename van de kansenongelijkheid in het onderwijs en dat is volgens de geïnterviewden beslist een ongewenst neveneffect. De examenkosten zijn dus ook echt een knelpunt voor de scholen die in principe wel zouden voelen voor het standaardiseren van de ERK-examens in het reguliere curriculum.

Literatuur

Literatuur maakt geen deel uit van de programma's die leerlingen volgen om de ERK-examens te halen. Met name de beide gymnasia die deelnemen aan het experiment vinden dat jammer. Als leerlingen eind vijfde klas al een certificaat van voldoende niveau op zak hebben, volgen ze in het examenjaar geen lessen in de betreffende taal meer en daardoor missen ze dus ook de lessen literatuur. Op het Utrechtse gymnasium bieden de vakgroepen daarom keuzemodules aan op het gebied van literatuur in het examenjaar, hun collega's in Nijmegen willen ook iets dergelijks opzetten, maar lopen ertegen aan dat leerlingen hier in de praktijk toch niet voor kiezen.

Tijdstip internationaal erkende examens

In de voortgangsrapportage 2017 kwam het tijdstip van de uitslag van de ERK-examens als knelpunt ter sprake. Als die uitslag te laat bekend wordt, kunnen leerlingen niet goed besluiten of ze wel of niet zullen deelnemen aan het CE. In de gespreksronde van dit jaar werd het tijdspad alleen op het Rijnlands Lyceum als knelpunt genoemd. De uitslag van de examens in het kader van het IB-programma wordt namelijk pas in juli bekend, dus na de uitslag van het CE. Volgens het Stedelijk College Eindhoven kan dit foutmeldingen veroorzaken in het systeem. Een optie is om al in november het IB af te ronden, maar dan kun je daarbij niet optimaal profiteren van het onderwijs in het laatste jaar. Leerlingen deden in 2017/18 zowel IB- als CE en kozen vervolgens welk cijfer ze wilden laten meetellen. In de praktijk werd het IB-resultaat alleen ingezet op de eindcijferlijst als dat hoger was dan het CE-cijfer.¹⁰

---

¹⁰ Vanaf schooljaar 2019/2020 mogen leerlingen vanwege veranderde regelgeving niet meer kiezen voor het beste cijfer, maar moeten ze kiezen welk examen ze willen afleggen. Docenten betreuren deze aangekondigde verandering, omdat ze verwachten dat leerlingen dan allemaal zullen kiezen voor het CE in plaats van het IB-examen.

Aandachtspunten voor beleid

Praktische kwesties, zoals de totstandkoming van omreken Tabellen, zijn inmiddels geregeld. Wat dit betreft lijken er geen belemmeringen te zijn om een ERK-certificaat te laten meetellen voor het centraal examen. Er zijn echter wel andere belemmeringen, van meer fundamentele aard.

Wat betekent het bestaan van internationale certificaten voor de positie van ons Centrale Examen voor de moderne vreemde talen? De consequentie is voor de leerlingen die een dergelijk certificaat behalen de Nederlandse eindtermen niet gelden als vereisten. De inhoud van het examen wordt eigenlijk 'uitbesteed' aan een instantie buiten Nederland. Dat is een tamelijk vergaande consequentie van deze afwijking.

Een andere kwestie is de toegankelijkheid van het onderwijs. Het behalen van deze certificaten is namelijk niet kosteloos, terwijl het voortgezet onderwijs gratis zou moeten zijn. Dit belemmert de toegankelijkheid voor leerlingen, vooral als de ouders een laag inkomen hebben.

9 Septemberroute en route voor behalen deelcertificaten

Deelnemende scholen zijn in staat gesteld om net als binnen het Voortgezet Algemeen Volwassenen Onderwijs (vavo) een septemberroute op te zetten en om leerlingen deelcertificaten te laten behalen voor vakken waarvoor ze het jaar ervoor gezakt zijn. Het onderwijs dat deze leerlingen volgen, de afname van toetsen en de diplomering geschiedt volledig onder de bevoegdheid van de school.

9.1 Welke scholen?

In schooljaar 2017/18 zijn er vijf scholen die deze melding hebben uitgevoerd:

- Kandinsky College, Nijmegen
- Stedelijk College Eindhoven
- Wolfert Tweetalig, Rotterdam
- Stedelijk Gymnasium, Nijmegen
- Rijnlands Lyceum, Wassenaar

Er zijn vier andere scholen binnen het Experiment Regelluwe scholen die wel deze melding bij OCW hebben gedaan, maar die nog niet hiermee gestart zijn. Een andere school heeft aanvankelijk wel een melding gedaan, maar deze weer ingetrokken.

Sinds de uitbreiding van het experiment hebben vier vo-scholen gemeld dat ze van start willen gaan met de septemberroute of het laten behalen van deelcertificaten, vanaf het schooljaar 2018/19.

9.2 Doel en invulling van de meldingen

Door inzet van deze melding worden gezakte examenkandidaten in staat gesteld om op de eigen school via de septemberroute of door het behalen van deelcertificaten alsnog hun diploma te behalen. Normaal gesproken worden deze routes uitgevoerd door het vavo. Als leerlingen in het voltijd dagonderwijs op hun eigen school willen blijven, moeten zij in de reguliere situatie het hele eindexamen opnieuw doen, alle behaalde resultaten komen dan te vervallen. Dankzij deze melding verandert dit. Op de scholen wordt een vergelijkbare procedure gevolgd als in het vavo, als blijkt dat een leerling gezakt is. Er volgt een gesprek met leerling en ouders waarin de optie wordt voorgelegd om op school de septemberroute te gaan volgen of deelcertificaten te halen.

De *septemberroute* is bedoeld voor gezakte leerlingen op het mavo (of vmbo g/t), havo en vwo, die middels de verbetering van een schoolexamenvak of het profielwerkstuk alsnog in augustus/september kunnen slagen. Deze onderdelen worden op de eigen school opnieuw gedaan en de school geeft bij verbetering van de onderdelen een diploma aan de leerling in september. Op die manier kunnen de leerlingen toegelaten worden voor een vervolgopleiding zonder een jaar studievertraging op te lopen.

De route voor het *behalen van deelcertificaten* is bedoeld voor gezakte leerlingen op het mavo (vmbo g/t), havo en vwo, die voor meerdere vakken nog voldoende moeten halen om te kunnen slagen. Het betreft vooral de vakken waarin leerlingen een centraal examen moeten afleggen. De leerlingen volgen deze vakken het schooljaar erop; het gaat in de praktijk om twee tot vijf vakken. Ook kan het zijn dat

een leerling van profiel wisselt en om die reden nieuwe vakken volgt op de eigen school. De leerlingen nemen deel aan de lessen voor deze vakken in de reguliere eindexamenklassen.

De leerlingen doen alle schoolexamenonderdelen voor deze vakken (uitzonderingen daargelaten), plus het centraal eindexamen. Voor schoolexamens is bij de meeste scholen de regel: het hoogst behaalde cijfer telt, dus als voor een schoolexamen het jaar ervoor een hoger cijfer is behaald, mag dit cijfer blijven staan. Voor het centraal eindexamen geldt voor alle scholen: het laatst behaalde cijfer telt. Leerlingen volgen de vakken, leggen schoolexamens en centraal examens af op de eigen school en krijgen begeleiding van een mentor.

9.3 Aantallen leerlingen

In het schooljaar 2017/18 hebben 24 leerlingen gebruik gemaakt van de septemberroute en 84 leerlingen hebben deelcertificaten behaald. Dat is een flinke toename ten opzichte van het vorige schooljaar, toen ging het om respectievelijk 12 en 69 leerlingen. In bijlage 6 wordt een compleet overzicht gegeven van de leerlingenaantallen per school.

Tabel 9.1 Aantallen leerlingen die septemberroute volgen of deelcertificaten behaalden, schooljaar 2016/17 en 2017/18

School	2016/2017	2017/2018
Septemberroute		
Mavo	1	2
Havo	7	17
Vwo	4	5
Totaal	12	24
Deelcertificaten		
Mavo	6	8
Havo	25	39
Vwo	38	37
Totaal	69	84

9.4 Ervaringen op de scholen met de melding

Septemberroute

De scholen voeren de septemberroute uit om leerlingen de mogelijkheid te bieden op de eigen school alsnog te slagen en daarmee direct met hun vervolgopleiding aan de slag te kunnen. De meeste van deze leerlingen hebben in de zomerperiode aan hun profielwerkstuk gewerkt of het schoolexamen maatschappijleer opnieuw gemaakt.

Deelcertificaten

De scholen noemen twee belangrijke redenen om leerlingen te laten deelnemen aan een route voor het behalen van deelcertificaten. Ten eerste omdat de school maatwerk kan leveren door per leerling na te gaan welke vakken hij/zij gaat volgen. Ten tweede omdat de leerlingen op deze manier in de voor hen

veilige en vertrouwde omgeving van de eigen school kunnen blijven en nog niet de overstap naar het volwassenenonderwijs hoeven te maken.

De leerlingen die in het schooljaar 2017/18 bezig waren met het behalen van deelcertificaten hebben een korte vragenlijst toegestuurd gekregen. We ontvingen respons van 36 (van de 84) leerlingen. Uit de vragenlijst maken we op dat een derde van deze leerlingen 2, 3 of 4 vakken volgt en twee derde 5, 6 of 7 vakken. Als reden dat ze niet slaagden, geeft de helft aan 'te weinig gedaan te hebben'. Een vijfde had het centraal examen onverwacht niet goed gemaakt. De overige leerlingen hadden tijdens hun eindexamen te maken met lichamelijke en/of psychische problemen of een moeilijke privésituatie. De leerlingen verkiezen hun eigen school boven het vavo met als belangrijkste motivatie dat zij al bekend zijn met de docenten en met hoe het eraan toegaat op school. De leerlingen zijn over het algemeen tevreden over de begeleiding door hun mentor en ook over hun eigen inzet dit jaar. Ze vinden dat het goed lukt het huiswerk te maken en dat ze weinig lessen hebben gemist. De leerlingen zeggen zich thuis te voelen op school. ¹¹

9.5 Aandachtspunten voor praktijk en beleid

In dit tweede jaar dat deze melding uitgevoerd is, zijn er enkele belemmeringen zichtbaar geworden op de scholen die praktisch-organisatorisch van aard zijn. Hieronder bespreken we deze aandachtspunten. Vervolgens komen enkele aandachtspunten voor beleid aan de orde.

Aandachtspunten praktijk

De volgende praktische belemmeringen van de melding septemberroute en deelcertificaten worden genoemd door de schoolleiding van de scholen :

Invoering en afstemming is complex – Scholen vinden het vrij complex om een goede route voor deelcertificaten in te voeren. Bij de start vorig jaar moest er nog veel uitgedacht worden, maar in het tweede jaar hebben de meeste scholen de regelgeving en administratie op orde. De scholen merken dat het relatief veel werk is om in het administratiesysteem per leerling bij te houden voor welke vakken hij/zij opnieuw schoolexamens en centraal examens maakt. De scholen willen maatwerk leveren, maar dit vormt administratief een uitdaging. Voor elke leerling wordt een studieplan opgesteld waarin per vak de schoolexamenstof en eindexamenstof is beschreven. Voor zowel de leerlingen zelf, als voor hun mentoren is duidelijkheid over die examenstof belangrijk, net als duidelijkheid over eventuele vrijstellingen voor schoolexamens. Het Wolfert Tweetalig en het Kandinsky College hebben beide een (coördinerend) mentor aangewezen die dit van elke leerling weet. Leerlingen van alle vijf de scholen zijn overigens redelijk tevreden over de begeleiding door hun mentor en vakdocent, zo bleek uit de ingevulde vragenlijst.

Alleen toegankelijk voor eigen leerlingen – Een mogelijk risico zou kunnen zijn dat het beeld ontstaat dat leerlingen van andere scholen naar deze scholen toe mogen gaan om daar de septemberroute of deelcertificatenroute te volgen in plaats van naar een instelling die vavo aanbiedt. Dit is echter niet toegestaan.

Mogelijk negatief effect op motivatie – Een mogelijke belemmering is dat leerlingen, die in hun eindexamenjaar zitten maar er niet zo goed voor staan, al vooruitlopen op de mogelijkheid het volgend

---

¹¹ Voor meer gedetailleerde informatie over de enquête verwijzen we naar bijlage 6.

jaar op de eigen school een aantal vakken opnieuw te doen. Zo ontstaat in zekere zin een gespreid eindexamen, wat stof biedt voor discussie over het niveau ('de waarde van het diploma'). De scholen vinden in het tweede jaar dat dit effect op leerlingen niet is toegenomen ten opzichte van de eerdere situatie waarin leerlingen naar het vavo konden.

Roostertechnische problemen – Het 'gatenkaasrooster' dat deelcertificaatleerlingen hebben, werd door 40 procent van die leerlingen als knelpunt opgevat, zo bleek uit de ingevulde vragenlijst. De leerlingen hebben behoorlijk veel tussenuren en er wordt veel zelfstandigheid verwacht.

Van deze leerlingen heeft 55% een bijbaan van meer dan 10 uur per week en 22% een bijbaan van minder dan 10 uur per week. Daarnaast volgt 25% bijles voor (een van) de vakken. Een klein deel, 3% van de leerlingen, volgt extra cursussen bij een ROC, hogeschool of universiteit.

Aandachtspunten beleid

Er zijn enkele aandachtspunten op beleidsniveau die we verder toelichten:

Recht op toegang – Aanvankelijk werd rekening gehouden met een mogelijke discussie over welke leerlingen recht hebben op toegang tot de septemberroute of de route voor deelcertificaten. Hier hoort de vraag bij wie het besluit neemt of een leerling hieraan kan deelnemen. Dit punt blijkt geen discussie te zijn op de scholen: de directie of afdelingsleider communiceert hierover met de leerlingen en hun ouders op het moment dat een leerling gezakt is. De schoolleiding spreekt van een recht, maar geen plicht vanuit de school om leerlingen deel te laten nemen aan de septemberroute of aan een deelcertificatetraject op school. De scholen nemen de ruimte om leerlingen alsnog naar het vavo te verwijzen. Dat gebeurt bij uitzondering, bijvoorbeeld bij leerlingen die wat ouder zijn dan de andere leerlingen en/of bij leerlingen van wie de werkhouding veel te wensen over laat.

Aansluiting op vervolgonderwijs – Een tweede punt waar aanvankelijk gedacht werd dat deze melding invloed op heeft, betreft de manier waarop vervolgondeelingen aankijken tegen leerlingen die hun diploma hebben behaald via de septemberroute of deelcertificaten op de eigen school. Bij de septemberroute is er soms onduidelijkheid bij een vervolgondeeling over het behalen van het diploma, omdat dat nog niet uitgereikt is op moment van de start van de opleiding. De examenadministratie legt in dat geval contact met vervolgondeelingen en meestal maken ze via een brief duidelijk aan de vervolgondeeling wanneer het diploma alsnog wordt uitgereikt, zodat de leerling met de opleiding kan starten. Voor leerlingen die deelcertificaten behalen, geven de scholen aan de indruk te hebben dat dit niet als negatief door vervolgondeelingen wordt bevonden.

Financiële gevolgen – Een laatste mogelijk gevolg gaat over het financiële plaatje, waarbij de kosten van de uitvoering van septemberroute en deelcertificaten (zoals kosten voor de taakuren voor mentoren) staan tegenover de vergoeding die scholen ontvangen voor deze leerlingen. Uit het tweede jaar van deze melding maken we op dat scholen het belangrijker vinden dat zij aan leerlingen maatwerk en een veilige en vertrouwde omgeving aanbieden en dat de uitgaven om dat te realiseren relatief gezien meevallen.

10 Bevoegdheden van docenten

Een aantal scholen zou graag meer mogelijkheden hebben om docenten in te zetten die wel bekwaam zijn, maar niet (volledig) bevoegd. Het gaat dan om docenten met een tweedegraads bevoegdheid die lesgeven in de bovenbouw van havo of vwo, om docenten die lesgeven in een ‘verwant’ vak of om docenten die beschikken over een buitenlands diploma. Alle scholen gebruiken zorgvuldige procedures om de kwaliteit van het onderwijs van deze docenten te garanderen. Zij wijken met hun melding echter af van WVO, artikel 33 en 35 en/of het besluit bekwaamheidseisen personeel.

10.1 Welke scholen?

Op drie scholen is in 2016/17 gestart met uitvoering van de melding verruiming van de bevoegdheidseisen voor docenten:

- Stedelijk College Eindhoven
- Utrechts Stedelijk Gymnasium, Utrecht
- Wolfert Tweekalig, Rotterdam

Drie andere scholen voor voortgezet onderwijs hebben deze melding ingediend, maar zijn nog niet gestart:

- Kandinsky College, Nijmegen
- Rijnlands Lyceum, Wassenaar
- Calvin College, Tholen

Een van deze scholen (Rijnlands Lyceum) zal de regeling het komend schooljaar (2018/19) gaan inzetten voor één van de uit het buitenland afkomstige docenten in de tweetalige afdeling.

Sinds de uitbreiding van het experiment hebben twee vo-scholen een melding gedaan op dit thema. Ze gaan hiermee van start in het schooljaar 2018/19.

10.2 Doelen en invulling van de meldingen

De zes scholen benutten de mogelijkheid van verruiming van de bevoegdheden voor hun docenten voor verschillende doelen:

- het inzetten van native speakers in het tweetalig onderwijs (3 scholen).
- het inzetten van docenten met een tweedegraads bevoegdheid voor het hoofdzakelijk lesgeven in de bovenbouw havo/vwo (eerste graadsgebieden) (1 school).
- het inzetten van docenten voor ook andere vakken dan die waarvoor zij gediplomeerd zijn (3 scholen).

De zes scholen zien bij deze innovatie zowel opbrengsten voor het verbeteren van de doelmatigheid van hun schoolorganisatie als voor de kwaliteit van hun onderwijs.

Op schoolniveau wordt lesuitval voor met name de tekortvakken voorkomen en wordt tijd en energie bespaard op sollicitatieprocedures (met name voor het werven van native speakers). De scholen die tweetalig onderwijs aanbieden, stellen dat de native speakers het niveau van de tweetalige opleiding

verhogen. Dat geldt zowel wanneer het gaat om docenten die Engels geven als voor docenten die native speaker zijn van het Engels en lesgeven in wiskunde, biologie of scheikunde.

Voor leraren draagt de verruiming van hun bevoegdheden bij aan meer uitdaging als zij op een ander onderwijsniveau gaan lesgeven of in andere vakken dan waarvoor zij oorspronkelijk zijn opgeleid. Het bespaart hen de tijd en energie van het volgen van een extra opleiding die voor hen weinig zou toevoegen aan hun kennis en vaardigheden. Voor docenten in krimpregio's, zoals Zeeland, is het bovendien van belang dat zij door het geven van extra vakken, of door het geven van lessen op een hoger onderwijsniveau, een meer volledige aanstelling op de school kunnen krijgen.

Het uitgangspunt voor de scholen is dat zij zorgvuldige beoordelingstrajecten ontwikkelen en uitvoeren, zodat de onderwijskwaliteit kan worden gewaarborgd. De drie scholen die native speakers inzetten, schrijven over de beoordelingsprocedure bijvoorbeeld in hun melding:

“Wij zouden (...) graag een drieslag willen maken:

1. Welk diploma is behaald in het buitenland en is dit diploma in principe dekkend voor de vacature die wij als school hebben? (bv niveau, leeftijdsgroep, verwant vak enz.)
2. Er volgt een interne beoordelingsprocedure van 1 schooljaar.
3. De inspecteur speciale taken doet lesbezoeken en mede op basis van dit oordeel wordt een docent bevoegd verklaard.”

10.3 Aantallen docenten

Het aantal docenten waarop deze melding betrekking heeft, is zeer beperkt. Bij de drie scholen die in schooljaar 2016/17 van start zijn gegaan, gaat het in totaal om vijf docenten. Zij geven les in uiteenlopende vakken (exacte vakken en talen) en hebben ofwel een tweedegraadsopleiding of hebben hun lerarenopleiding in het buitenland gevolgd. In bijlage 7 geven we een overzicht per school.

10.4 Ervaringen van schoolleiding en leraren

In deze paragraaf gaan we in op de ervaringen van de scholen tot nu toe. De informatie is afkomstig uit de monitorgesprekken met schoolleiders en docenten van vier van de scholen met deze melding.

In het buitenland opgeleide docenten

Voor docenten met een buitenlandse bevoegdheid is de erkenning van behaalde kwalificaties lastig: de leeftijdsopbouw van basis- en voortgezet onderwijs verschilt of de benaming en reikwijdte van een schoolvak.

Erkenning als ‘bevoegd docent’ maakt het mogelijk de docent een vast contract te bieden op de school. Eén van de docenten geeft aan dat juist die vaste aanstelling haar meer zekerheid geeft, er spreekt waardering uit voor wat zij kan en doet. Voor de kwaliteit van haar functioneren maakt het geen verschil. Alle docenten vinden het begrijpelijk dat de inspectie meekijkt: “Er moet gekeken worden hoe de docent lesgeeft in de klas. Dat zegt meer dan een examen.” Wel vinden enkele van de in het buitenland opgeleide docenten het vreemd dat zij worden beschouwd als ‘onbevoegden’: zij hebben in het buitenland hun opleiding namelijk afgerond en ervaring opgedaan met lesgeven.

Tweedegraads docenten die lesgeven op eerstegraads niveau

De toelichting van de schoolleiding van het Utrechts Stedelijk Gymnasium bij de melding is: “Er werken bij ons gymnasium enkele tweedegraadsbevoegde docenten die op grond van hun opleiding, ervaring,

deskundigheid en inzet lesgeven in het eerstegraads gebied en er zijn docenten die geen master in het betreffende vakgebied hebben, maar wel in een verwant vak. Deze docenten functioneren op masterniveau en leveren daarmee een bijdrage aan de kwaliteit van het onderwijs. Het behalen van de eerstegraads bevoegdheid is voor hen overbodig en onnodig. Noch de universitaire educatieve masteropleidingen, noch de lerarenopleiding van de hogescholen bieden een voldoende op de deskundigheid, ervaring en opleiding van de docent afgestemde opleiding. Daarnaast vergt de huidige standaard-lerarenopleiding de docent veel tijd wat ten koste gaat van hun inzetbaarheid, motivatie en persoonlijke wensen.”

“De docenten zijn erg goed en dat is ook dit jaar zo. Zij behalen goede resultaten met examenklassen, leerlingen beoordelen hen als goede docenten en mentoren. Zij nemen initiatieven en zijn actief in andere taken die passen bij breed-inzetbare docenten. “

Verruiming van de bevoegdheid naar een ander vak

Eén van de scholen stelt voor om de mogelijkheid in het leven te roepen dat een docent die bevoegd is en daarnaast aantoonbaar bekwaam in een ander vak dan waarvoor de bevoegdheid geldt, een ruimere bevoegdheid toe te kennen. Er is echter op het moment nog geen urgentie en de school wil eerst intern de discussie voeren met zowel docenten als ouders over de criteria die daarbij gehanteerd zouden moeten worden.

10.5 Aandachtspunten voor praktijk en beleid

Aandachtspunten voor de praktijk

Er lijken geen onverwachte effecten te zijn opgetreden tot nu toe en ook geen ‘scheve ogen’ bij collega-docenten.

Benadrukt wordt door zowel de directies als de docenten zelf dat het waarborgen van de kwaliteit van belang is en blijft. Daarvoor zijn verschillende procedures ontworpen. Eén van de scholen adviseert de docenten overigens wel om toch een eerstegraads bevoegdheid te gaan halen, voor het moment dat het Experiment Regelluw eindigt of voor het geval zij op een andere school zouden willen gaan werken.

Aandachtspunten voor beleid

Het is onduidelijk wat er gebeurt met de toegekende bevoegdheid wanneer de docent naar een andere, niet-regelluwe school zou vertrekken.

Voor tweetalig onderwijs blijkt het inhoudelijk van groot belang om te kunnen beschikken over docenten die native speakers zijn van de doeltaal, maar tegelijk is de werving van deze docenten ingewikkeld. Er is behoefte aan meer maatwerk.

11 Reflectie

In deze rapportage hebben we een breed beeld geschetst van de ontwikkelingen tot en met het schooljaar 2017/18. Na de voorbereidingen tijdens het schooljaar 2015/16 en de eerste vernieuwingen in 2016/17 is het experiment inmiddels op de helft. Uit de vorige rapportage werd duidelijk dat de ervaringen met enkele thema's positief waren,¹² hetgeen voor de minister reden was om voor twee onderwerpen te verkennen of deze regels direct kunnen worden aangepast voor alle scholen én om het experiment te versterken door een gerichte uitbreiding. Nu zijn we een jaar verder en opnieuw kunnen we vaststellen dat de ervaringen met de vernieuwingen overwegend positief zijn, op basis van interviews en enquêtes onder betrokkenen. Het is dan ook de moeite waard om tussentijds de balans op te maken en enkele voorlopige conclusies te trekken.

We bespreken de deelname aan het experiment, de ervaringen en aandachtspunten voor praktijk en beleid. Vervolgens bespreken we of dit alles aanleiding kan zijn voor aanpassing van wetgeving.

Deelname

Het experiment Regelluwe scholen is begonnen met een selecte groep scholen. Van de 58 scholen die excellent waren in zowel 2013 als 2014 en dus in aanmerking kwamen voor deelname hebben er 46 zich aangemeld. Daarvan hebben 25 scholen één of meer meldingen gedaan van afwijkingen van wet- en regelgeving. Tijdens het schooljaar 2016/17 zijn in totaal 42 meldingen gedaan, in 2017/18 zijn daar nog 15 meldingen bijgekomen.

Waarom heeft de andere helft bij nader inzien toch niet deelgenomen? Daarvoor zijn verschillende redenen: directiewisseling, geen tijd, andere prioriteiten. Een interessante reden is dat in een aantal gevallen de plannen van de school gewoon realiseerbaar bleken binnen de huidige wet- en regelgeving. Afwijking was niet nodig. Deze scholen hebben weliswaar niet in letterlijke zin deelgenomen aan het experiment, ze hebben er toch van geprofiteerd. Ze zijn zich bewust geworden van de ruimte die de onderwijswetgeving hen biedt. Ook dat kunnen we zien als een opbrengst van het experiment.

Omdat tot voor kort alleen excellente scholen deelnamen aan het experiment is het natuurlijk de vraag of de bevindingen ook gelden voor andere scholen: is elke school in staat om regelluw te zijn? Om die reden heeft de minister besloten tot uitbreiding van het experiment met scholen die niet per se als 'excellent' zijn beoordeeld, maar wel als 'goed'. Hiermee wordt de groep deelnemende scholen aan het experiment bijna verdubbeld en, belangrijker, breder van samenstelling.

Uit een telefonische enquête onder twintig excellente en goede scholen die zich *niet* voor de uitbreiding hebben aangemeld, blijkt dat de meeste scholen wel op de hoogte waren van de uitbreiding, maar hier toch geen belangstelling voor hebben. Ze kunnen goed uit de voeten met de huidige wetgeving en/of zijn te druk met andere zaken om deel te nemen aan dit experiment.

Ervaringen

De positieve ervaringen na het vorige schooljaar (2016/17) worden in deze rapportage bevestigd. De basis voor dit oordeel is steviger doordat er inmiddels meer ervaring is opgedaan, maar ook doordat in het onderzoek niet alleen interviews zijn gehouden, maar ook enquêtes onder leerlingen en ouders. Een oordeel over de opbrengst van de vernieuwingen kunnen we (nog) niet geven, daarvoor hebben we op zijn minst gegevens nodig over de leerprestaties en schoolloopbanen van de leerlingen op de wat langere termijn.

---

¹² A.L. van der Vegt e.a. (2017) Regelluwe scholen, tweede voortgangsrapportage, december 2017. Utrecht: Oberon.

Basisonderwijs – In het basisonderwijs zijn de betrokkenen over het algemeen positief over de vernieuwingen. Vooral schoolleiding en leerkrachten ervaren de voordelen. Ze ervaren positieve opbrengsten op doelmatigheid en onderwijskwaliteit. Vermindering van het aantal instroommomenten voor kleuters zorgt voor meer rust in de groep. De organisatie van het onderwijs verloopt soepeler en de administratieve last wordt beperkt. Bovendien ervaren leerkrachten een positieve invloed op het pedagogisch klimaat. Het alternatieve schoolplan leidt volgens betrokkenen tot meer efficiency en flexibiliteit.

Sommige vernieuwingen raken duidelijk aan de kwaliteit van het onderwijs. Onderwijsinnovatie en professionalisering zijn de belangrijkste opbrengsten van het inzetten van onderwijstijd voor ontwikkeltijd. Het inzetten van onderwijstijd voor ondersteuning van leerlingen maakt het mogelijk maatwerk te bieden voor leerlingen en hun ouders.

Een andere vernieuwing waarvan een – bescheiden – positief effect op de leerlingen wordt verwacht zijn de educatieve keuzedagen. Ouders geven in een enquête aan dat de kinderen tijdens zo'n dag op een andere manier leren, in een andere context.

Van een enkele vernieuwing wordt een grote impact op de ontwikkeling van leerlingen verwacht. We denken dan aan de pre-school, waar kinderen vanaf 2,5 jaar naartoe kunnen. Dit is in feite een bijzonder experiment binnen het Experiment regelluwe scholen. De betrokkenen zien dat zowel de cognitieve als de sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen hier baat bij heeft.

Voortgezet onderwijs – In het voortgezet onderwijs zijn er, net als in het basisonderwijs, positieve ervaringen met het inzetten van onderwijstijd voor ontwikkeltijd. Betrokkenen vinden dat het bijdraagt aan de kwaliteit van het onderwijs. Het blijkt een stimulans voor innovatie en voor de betrokkenheid van docenten hierbij. Het verruimen van bevoegdheden van docenten wordt zowel door de betreffende docenten als de schoolleiding gewaardeerd. Het gaat om docenten die in het buitenland zijn opgeleid, om docenten die een tweedegraads bevoegdheid hebben maar op eerste graadsniveau lesgeven en om docenten die tevens gaan lesgeven in een verwant vakgebied. Dit gaat slechts om enkele docenten, maar de eerste ervaringen zijn positief.

In het voortgezet onderwijs zien de scholen ook positieve opbrengsten voor de leerlingen. Dat geldt hier sterker dan in het basisonderwijs en heeft ook te maken met de aard van de vernieuwingen. Het blijkt onder meer uit raadpleging van de leerlingen zelf, door middel van enquêtes en interviews. Zo wordt duidelijk dat de vakhavo in een behoefte voorziet. De leerlingen zijn hier zeer enthousiast over, blijkt uit een enquête. Ook de mogelijkheid tot vrijstelling van het centraal examen voor leerlingen die een ERK-certificaat behalen voor Engels, Duits of Frans, waarderen de leerlingen. Het stelt ze in staat om deze vakken al in het voorlaatste jaar af te ronden, zodat ze zich kunnen concentreren op andere vakken. Dit werkt motiverend. Verder blijkt uit een leerlingenenquête dat de mogelijkheid om deelcertificaten te behalen of de septemberroute te volgen zeer wordt gewaardeerd. Leerlingen vinden het prettig dat ze hun opleiding op hun 'eigen' school kunnen afmaken.

Aandachtspunten praktijk en beleid

Naast positieve ervaringen zijn er ook enkele aandachtspunten voor praktijk en beleid.

Basisonderwijs – Vooral de vervroegde instroom heeft consequenties voor beleid. De financiële gevolgen voor de kinderopvang lijken beperkt bij instroom vanaf 3 jaar en 10 maanden – tenminste in de huidige situatie, waarin de vraag naar kinderopvang groter is dan het aanbod. Bij de pre-school ligt dat heel anders. Daar gaan kinderen naar school vanaf 2,5 jaar en verlaten de kinderopvang dus anderhalf jaar eerder dan normaal. Bij de andere thema's in het basisonderwijs zijn geen

belemmeringen op het gebied van beleid geconstateerd. Wel praktische aandachtspunten, zoals het bewaken van de vindbaarheid van informatie en van de langetermijnvisie bij invoering van een beknopt eenjarig schoolplan en een goede communicatie met ouders en met de buitenschoolse opvang, zowel over de instroommomenten als over de extra ontwikkeldagen.

Voortgezet onderwijs – Het werd al geconstateerd in de vorige rapportage: een principieel aandachtspunt voor de afwijkingen met betrekking tot de examinering is de toegankelijkheid van vervolgonderwijs. Hebben een andere inrichting van de profielen of deeexamens gevolgen voor de waarde van een diploma? En wat betekent het erkennen van een internationaal certificaat voor de waarde van het Centraal Examen? Dit heeft consequenties voor de geldigheid van de Nederlandse eindtermen en mogelijk ook voor de toegankelijkheid van het onderwijs, omdat het behalen van Europese certificaten niet kosteloos is. Dit kan leiden tot kansenongelijkheid, aangezien de kosten voor sommige ouders makkelijker zijn te dragen dan voor andere ouders. Door drie van de zes scholen die deze mogelijkheid aanbieden, werd dit als knelpunt genoemd.

Ook bij het afleggen van deeexamens verspreid over twee jaar is de toegankelijkheid van het hoger onderwijs een punt van aandacht. De scholen waarvoor dit geldt, hebben tot nu toe niet de indruk dat vervolgopleidingen hier negatief over oordelen. Wel kunnen de septemberroute en de route naar deeexamens financiële consequenties hebben voor het vavo.

Afwijkingen van de bevoegdheid van docenten leiden tot onzekerheid over de toekomst van de desbetreffende docenten. Het is onduidelijk wat er gebeurt met de toegekende bevoegdheid wanneer de docent naar een andere, niet-regelluwe school zou vertrekken.

De praktische aandachtspunten liggen vooral op organisatorisch gebied, zoals het maken van passende roosters. Dit geldt zowel voor een alternatieve samenstelling van profielen als voor de route voor het behalen van deeexamens.

Hoe verder?

In het regeerakkoord is het voornemen opgenomen om waar mogelijk wet- en regelgeving aan te passen die de vrijheid van scholen nodeloos beperkt. Begin 2018 heeft de minister besloten om te verkennen of wetgeving direct kan worden aangepast voor twee afwijkingen: alternatief schoolplan en educatieve keuzedagen. Zien we daarvoor nu opnieuw aanleiding? Een eerste voorwaarde daarvoor is dat de ervaringen tot nu toe positief zijn. Daarop kunnen we bevestigend antwoorden. In de tweede plaats is het niet wenselijk dat er principiële bezwaren zijn tegen de afwijkingen. Om die reden lijkt het te vroeg om wetgeving op het gebied van examinering (deeexamens, examens moderne vreemde talen) nu al aan te passen. Ook vergaande vernieuwingen zoals de pre-school en de vakhavo zullen eerst enkele jaren gevolgd moeten worden, voordat conclusies worden getrokken met betrekking tot wet- en regelgeving.

Maar er zijn ook voorbeelden van vernieuwingen die positief gewaardeerd worden en op weinig bezwaren stuiten. De vervroegde instroom van kleuters op enkele vaste momenten in het jaar is een voorbeeld. De voordelen zijn evident en de financiële gevolgen voor de kinderopvang en het onderwijs lijken erg mee te vallen. Een voorbeeld in het voortgezet onderwijs is de afwijking van profielen. Meer vrijheid bij het kiezen van een profielkeuzevak biedt de mogelijkheid beter aan te sluiten bij de interesse van leerlingen, terwijl er geen aanwijzingen zijn dat dit bedreigend is voor de waarde van het diploma. Een ander voorbeeld van een maatregel met bescheiden consequenties is het aanbieden van de septemberroute op het voortgezet onderwijs.

Vervolg monitor

De komende twee jaren zal het experiment Regelluwe scholen nog gevolgd worden met monitoronderzoek. Dit zal gebeuren bij een groep scholen die aanzienlijk is uitgebreid. Het experiment is een nieuwe fase ingegaan met de uitbreiding van 18 nieuwe scholen, die zich gaan bezighouden met vijf thema's. De ervaringen van deze bredere groep scholen zijn naar verwachting zeer bruikbaar om te beoordelen of het experiment leidt tot innovaties die de kwaliteit of de doelmatigheid van het onderwijs ten goede komen. Doordat er met de verbreding ook andere dan excellente scholen deelnemen aan het experiment, kunnen we straks ook beter beoordelen of verruiming van (sommige) wet- en regelgeving breder kan worden ingevoerd. Daarbij zal in het onderzoek gekeken worden naar effecten van de vernieuwingen voor verschillende betrokkenen (leraren, leerlingen, ouders) en naar de randvoorwaarden die bepalen of de vernieuwing succesvol is, zoals de rol van de schoolleiding en het innovatief vermogen van de school. In de eindrapportage zullen we daaromtrent conclusies trekken en aanbevelingen doen met betrekking tot aanpassing van wet- en regelgeving.

In de tussentijd zal informatie over de voortgang van het experiment worden verspreid via de website www.regelluwescholen.nl.

Bijlage 1 Monitoring in het tweede uitvoeringsjaar

Experiment Regelluwe Scholen

Monitoring per school en per thema

In het tweede uitvoeringsjaar van de monitoring zijn op basis van de monitorplannen per school, zoals ze vorig jaar zijn ontwikkeld, data verzameld op alle scholen die deelnemen aan het project Regelluwe scholen. Aangezien de verschillende scholen ook een verschillende keuze hebben gemaakt in de thema's waarmee zij aan de slag gaan, ziet het totale pakket aan data er per school ook anders uit. Wel is het zo dat per thema dezelfde data worden verzameld bij alle scholen die innovaties uitvoeren op het betreffende thema. Op die manier kunnen de ervaringen en opbrengsten van de verschillende scholen ook per thema in kaart gebracht worden. In elk monitorplan gaat het om het verzamelen van kwalitatieve en kwantitatieve informatie.

Voortgangsinterviews

De *kwalitatieve informatie* komt voor uit interviews met de verschillende betrokkenen voor wie een innovatie relevant is:

- De schoolleiding
- De leerkrachten
- De ouders (en/of MR)
- Vertegenwoordigers van andere organisaties (kinderopvang, jeugdzorg etc.)
- Leerlingen

In het eerste uitvoeringsjaar (2016/17) zijn op de scholen steeds alle betrokkenen geïnterviewd, in het tweede uitvoeringsjaar (2017/18), dat centraal staat in deze tussenrapportage, was dat niet voor alle thema's opnieuw relevant. Dat betekent dat voor een deel van de scholen telefonische interviews hebben plaatsgevonden met de schoolleider(s). Voor andere scholen zijn echter wel opnieuw schoolbezoeken uitgevoerd omdat de benodigde kennis over de voortgang van de innovaties belegd is bij verschillende contactpersonen.

Vanuit het oogpunt van continuïteit en vergelijkbaarheid zijn de kernvragen in de voortgangsinterviews dezelfde als de vragen die ook in het eerste uitvoeringsjaar zijn voorgelegd. Ze zijn ook gelijk voor de verschillende innovaties:

- Hoe ziet de huidige praktijk eruit? Zijn er veranderingen ten opzichte van vorig jaar?
- In hoeverre worden de beoogde doelen bereikt?
(De respondenten geven een score op een vijfpuntsschaal, per beoogd doel, en lichten hun beoordeling toe. In de lijst zijn alle doelen opgenomen die door de verschillende scholen zijn benoemd in hun meldingsformulier.)
- Is er sprake van onverwachte positieve of negatieve effecten?
- Zijn er plannen om de werkwijze te wijzigen op grond van de ervaringen tot nu toe?
- Is deze innovatie een aanrader voor andere scholen?
- Wat zijn dan belangrijke randvoorwaarden, risico's of aandachtspunten?
- Zijn er nieuwe meldingen in voorbereiding? Zo ja, welke?

Kengetallen en enquêtes

De *kwantitatieve data* die verzameld zijn in het kader van de monitoring bestaan uit – net als in 2016/17 – *kengetallen*: feitelijke aantallen leerlingen, docenten, ouders die direct te maken hebben met/of gebruikmaken van de mogelijkheden die door de melding zijn ontstaan.

Daarnaast zijn op enkele thema's *enquêtes* uitgezet onder de betrokkenen: ouders van kleuters die in het afgelopen jaar al dan niet vervroegd zijn ingestroomd, leerlingen die deelnemen aan de vakhavo, leerlingen die gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om deelexamens af te leggen of van een innovatieve profielkeuze of een nieuw type onderwijstraject.

Ook is voor het onderwerp 'educatieve keuzedagen' nagegaan welke invullingen ouders kiezen, in welke mate. Daarvoor is gebruik gemaakt van de aanvraagformulieren zoals ouders die invullen om goedkeuring te krijgen van de school voor het opnemen van een educatieve keuzedag.

Uitgesplitst per thema gaat het om de volgende feiten en cijfers:

Vervroegde instroom kleuters (PO)

- Het totale aantal leerlingen op de school
- Het totale aantal kleuters dat is ingestroomd
  - Het aantal ingestroomde kleuters met een extra leertijd > dan 4 weken
  - Het aantal ingestroomde kleuters met een extra leertijd < dan 4 weken
  - Het aantal ingestroomde kleuters zonder extra leertijd
- Ervaringen van ouders, leerkrachten en ib'ers (via een online vragenlijst)

Educatieve keuzedagen (PO)

- Door ouders gekozen invullingen (aantallen per 'type')

Schoolplan (PO en VO)

- nvt

Onderwijstijd (PO en VO)

- Het aantal dagen/uren beneden de norm voor de onderwijstijd:
  - Ofwel voor het totale aantal leerlingen
  - Ofwel voor een specifieke groep leerlingen (in de 'zorgtrajecten' Familieklas en Therapie tijdens schooltijd)

Samenstelling profielen (VO)

- Het aantal leerlingen dat gebruikmaakt van nieuwe mogelijkheden in de profielkeuze
- Ervaringen van leerlingen (via een online vragenlijst)

Alternatieve examentrajecten moderne vreemde talen (VO)

- Het aantal leerlingen dat gebruikmaakt van het alternatieve examentraject

Deelexamens en septemberroute

- Het aantal leerlingen in havo en vwo dat de *septemberroute* volgt via de school
- Het aantal leerlingen in havo en vwo dat zich voorbereidt op *deelexamens* binnen de school
- Ervaringen van leerlingen die deelnemen aan het deelexamentraject (via een online vragenlijst)

Bevoegdheden docenten (VO)

- Het aantal docenten voor wie een uitzondering is gemaakt in de bevoegdheidseisen

- Het percentage lesuitval
- De leerlingresultaten (cijfers) voor het betreffende vak/de vakken: gemiddeld voor de hele jaarlaag en uitgesplitst per docent

Innovatieprofiel

In het eerste uitvoeringsjaar (2016/17) is een Innovatieprofiel ontwikkeld en op alle scholen afgenomen. Doel was inzicht te krijgen in het innovatief vermogen van de deelnemende scholen op het moment van de start van het project. De afname van het meetinstrument Innovatieprofiel wordt herhaald aan het einde van het Experiment Regelluwe scholen. Dit tweede uitvoeringsjaar is benut om het meetinstrument te 'ijken' bij een aantal scholen in het primair en voortgezet onderwijs die niet, of in mindere mate, innovatief werken. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van een stage Onderwijskunde, door studenten van de Universiteit Utrecht, en begeleid door de onderzoekers uit het consortium. De resultaten zijn beschreven in het rapport 'Beleving van innovatie op traditionele scholen voor basis- en voortgezet onderwijs.' (Lisanne de Gelder, 2018)

Bijlage 2 Ondersteuning voor de scholen

Bijeenkomsten met de scholen

Er hebben in de periode van eind 2017 tot eind 2018 twee bijeenkomsten plaatsgevonden met de deelnemende scholen. Deze stonden vooral in het teken van het delen van ervaringen tussen de deelnemende scholen. Scholen worden op deze manier in de gelegenheid gesteld om elkaar te inspireren, maar ook het stellen van vragen aan de projectmedewerkers van OCW en de onderzoekers zijn belangrijke elementen van deze bijeenkomsten.

Bijeenkomst najaar 2017

In november 2017 heeft er een bijeenkomst voor alle deelnemende scholen plaats gevonden bij Hogeschool INHolland in Den Haag in aanwezigheid van de directeur-generaal primair en voortgezet onderwijs. Rondom specifieke thema's is er in samenwerking met het projectteam van OCW en het consortium gelegenheid geboden aan de deelnemende scholen uit zowel het po als het vo om hun ervaringen tijdens het experiment met elkaar te delen en elkaar te inspireren om de regelluwe te zoeken. Aan het eind van deze bijeenkomst hebben de deelnemende scholen haar een gezamenlijke virtuele wensenlijst aangeboden. Eén van de wensen van de scholen was de roep om uitbreiding van het experiment.

Bijeenkomst voorjaar 2018

In het voorjaar van 2018 is het experiment opengesteld andere scholen. Scholen hadden tot 25 mei 12.00 uur de tijd om zich aan te melden voor deze uitbreiding. Op maandag 2 juli 2018 heeft er een bijeenkomst plaatsgevonden voor de scholen die zich hiervoor aangemeld hebben en de scholen die al deelnemen aan het experiment met als doel een platform te bieden voor de uitwisseling van ideeën tussen de nieuw aangemelde scholen en de reeds deelnemende scholen.

De website www.regelluwescholen.nl

De speciaal voor dit experiment ingerichte website: www.regelluwescholen.nl is ook gebruikt voor de aanmelding van nieuwe scholen in het kader van de uitbreiding van het experiment. Zij konden zich via de website aanmelden voor het experiment, tot het moment waarop deze aanmelding gesloten was. De website is primair bedoeld voor de scholen die deelnemen aan dit experiment. Zij kunnen via deze website digitaal hun aanvragen indienen en feedback op hun aanvraag ontvangen tijdens het aanvraagproces. Zij kunnen ook zien welke aanvragen de andere deelnemende scholen hebben ingediend. Recent is er een nieuwe functionaliteit toegevoegd aan de website, waarmee de deelnemende scholen op een laagdrempelige manier allerhande vragen kunnen stellen over het experiment. Op deze manier worden de scholen nog sneller bediend.

Gebruik website

In de periode vanaf 1 januari 2018 is de website 3566 keer bezocht, waarvan 2340 nieuwe bezoekers. Er was sprake van een piek in bezoekers rondom het moment waarop de uitbreiding van het experiment speelde en in de periode daarna (rondom de bijeenkomst van 2 juli). Dat hebben we ook gezien in voorgaande jaren: de bijeenkomsten hebben een positieve invloed op het websitebezoek.

Nieuwsbrieven

Het consortium communiceerde rondom het project via de website, maar ook via nieuwsbrieven. Inmiddels zijn er twaalf nieuwsbrieven verschenen. In deze nieuwsbrieven worden de stand van zaken rondom het experiment, goede voorbeelden en de visie van betrokkenen uit het veld gedeeld met de deelnemende scholen. De nieuwsbrieven worden positief gewaardeerd door de deelnemende scholen.

Scholen zijn nog steeds graag bereid mee te werken aan het leveren van een inhoudelijke bijdrage voor de nieuwsbrief.

Bijlage 3 Belronde onder niet-deelnemers uitbreiding experiment Regelluwe scholen

Het experiment Regelluwe scholen is met ingang van het schooljaar 2018/19 uitgebreid, met als doel om meer en bredere ervaring op te doen op vijf onderwerpen waar al positieve ervaringen mee zijn opgedaan:

- het inruilen van onderwijstijd voor ontwikkeltijd;
- het verminderen van instroommomenten in het primair onderwijs;
- het vervangen van een theoretisch vak door een praktijkvak op de havo;
- het afnemen van deexamens op de eigen school;
- het afwijken van bevoegdheidseisen in het voortgezet onderwijs.

Het aantal nieuwe aanmeldingen is echter achtergebleven bij de verwachting. In totaal hebben 6 scholen in het basisonderwijs zich aangemeld en 12 scholen in het voortgezet onderwijs.

In deze belronde is achterhaald om welke redenen scholen zich niet hebben aangemeld voor het experiment.

Method

Er is gekozen om telefonische interviews af te nemen onder scholen en schoolbesturen die excellent zijn of het predicaat goed hebben gehaald en zich niet hebben aangemeld voor de Regelluwe scholen. In totaal zijn 20 scholen en schoolbesturen telefonisch benaderd.

Resultaten

Uit de telefonische interviews blijkt dat bijna alle geënquêteerde scholen en besturen in het PO en VO bekend zijn met het experiment Regelluwe scholen. Zij weten over het algemeen dat zij in aanmerking komen voor de Regelluwe scholen en dat zij zich hiervoor konden aanmelden. Er bestaan wel verschillen in de redenen die scholen of besturen noemen om zich niet aan te melden voor het experiment. Wat het meest wordt genoemd, is dat scholen en besturen te weinig informatie hebben over de inhoud van het experiment en wat bereikt kan worden met het experiment. In het PO wordt deze reden beduidend vaker genoemd dan in het VO. Daarnaast is tijdsgebrek een veelgenoemde reden om zich niet aan te melden voor het experiment. Scholen zijn vaak druk met andere verplichtingen en besluiten daarom om zich niet aan te melden. Twee scholen vonden de deadline van de aanmelding niet praktisch, ze konden daar niet tijdig op inspelen. Ook vinden scholen en besturen zowel in het PO als VO dat er te veel werk zou zitten in de verantwoording en administratie van de Regelluwe scholen. Zij vinden dat het experiment niet 'regelluw' zou zijn op het moment dat het juist meer werk en administratie oplevert. Twee scholen hebben simpelweg geen behoefte aan het experiment, omdat zij kunnen werken binnen de huidige wettelijke kaders. Ten slotte wijzen enkele besturen erop dat deelname aan het experiment zou leiden tot ongelijkheid tussen de scholen onder het bestuur. Omdat de scholen van deze besturen nauw samenwerken, zou een afwijking op bepaalde wet- en regelgeving alleen praktisch zijn indien alle scholen in het bestuur hieraan mee zouden mogen doen.

De scholen en besturen noemen de volgende verbeterpunten voor het experiment Regelluwe scholen:

- Het meer onder de aandacht brengen van en een meer heldere communicatie over het experiment. Men vindt de informatie op de website beperkt en had meer praktische informatie over de Regelluwe scholen willen ontvangen (zoals de aanmeldprocedure, inhoud van het experiment,

mogelijke onderwerpen om af te wijken op wet- en regelgeving). Scholen zijn daarnaast ook benieuwd naar opbrengsten en bevindingen van deelnemende scholen.

- Meer ruimte creëren in de mogelijkheden tot het kiezen van onderwerpen. Scholen vinden de keuze voor onderwerpen om af te wijken vaak nog te beperkt en hadden hier daarom meer ruimte en initiatief in gewild.
- Minder administratieve lasten en minder verantwoording afleggen om deel te kunnen nemen aan het experiment. Scholen en besturen benoemen dat de aanmeldingsprocedure vaak te veel werk en tijd kost en eigenlijk het principe van de regelluwe scholen tegenspreekt. Eén school benoemt daarnaast als tip dat scholen met een predicaat goed of excellentie automatisch zouden moeten kunnen afwijken op bepaalde wet- en regelgeving, op het gebied waar de school op excelleert.
- Geen strikte aanmeldperiode. Scholen vonden de deadline van de aanmelding voor het experiment beperkend. Zij zouden een langere aanmeldperiode willen of zelfs dat het mogelijk is om het hele schooljaar aan te melden voor het experiment.
- Een mogelijkheid tot het aanmelden van alle scholen van één bestuur. Op het moment dat een bestuur een predicaat goed ontvangt van de Inspectie zouden alle scholen van dit bestuur op bepaalde wet- en regelgeving mogen afwijken.

Bijlage 4 bij hoofdstuk 4 Educatieve keuzedagen

Invullingen educatieve keuzedagen gecategoriseerd

In de onderstaande tabel geven we een overzicht van de manieren waarop de educatieve keuzedagen zijn ingevuld door ouders van leerlingen van OBS De Vogelaar en OBS De Venen. In totaal hebben ouders van deze twee scholen 39 keer gebruik gemaakt van de mogelijkheid om educatieve keuzedagen op te nemen.

Tabel B.1 Invulling Educatieve keuzedagen, schooljaar 2017/18

	De Vogelaar	De Venen	Totaal
Museumbezoek Marinemuseum, Watermuseum, Nemo, Anne Frank Huis, Spoorwegmuseum, Hunebedcentrum, Corpus	5x	3x	8x
Dierentuinen, sprookjestuinen, pretparken Diergaarde Blijdorp, Sprookjestuin, Deisneyland Parijs, Efteling (kinderboekenweek)	4x		4x
Evenementen, beurzen, speciale rondleidingen Rondleiding redactie Telegraaf, Voetbalwedstrijd Barcelona, permacultuur/duurzaamheidsweekend, Roland Garros, Techniek- en machinebeurs, bezichtiging cockpit vliegtuig, kasteel Duivenvoorde, bezoek puppy's, boottocht om radarbesturing te bekijken	4x	5x	9x
Theater- Of Muziekvoorstelling Muziek gala Ahoy, tv-opname Meer muziek in de klas, Voorstelling Kinderen voor kinderen	2x	1x	3x
Activiteiten gerelateerd aan werk/wonen ouders andere familie Mee met vrachtwagen vader, bijwonen promotie, eerste steenlegging nieuwe woning, slaan eerste paal bedrijf vader, congres Bologna, uitreiking lintje oma, naar Dubai waar vader gaat wonen, naar Schiphol: broer wegbrengen die maanden naar China gaat, plaatsen kelder in woning, bijwonen motorcross georganiseerd door vader	5x	5x	10x
Buitenactiviteiten en reizen Dagje zeilen, dagje Vlieland, reisjes naar Londen, Bali, Winterberg	3x	2x	5x
Totaal	23x	16x	39x

Enquête onder ouders over educatieve keuzedagen

In het voorjaar van 2018 is een enquête gehouden onder ouders om een beeld te krijgen van het gebruik en de tevredenheid over de educatieve keuzedagen.

Vragenlijst

De vragenlijst over de educatieve keuzedagen bestaat uit negen vragen, over het gebruik van de keuzedagen en de tevredenheid van ouders. De vragenlijst is uitgezet onder de ouders van De Venen en De Vogelaar, de twee basisscholen die sinds het schooljaar 2017/2018 zijn gestart met het aanbieden van de keuzedagen. De vragenlijst is ingevuld door 101 ouders, waarvan 32 van De Venen en 69 van De

Vogelaar. Bij het interpreteren van de resultaten moeten we bedenken dat de educatieve keuzedagen in het schooljaar 2017/2018 voor het eerst geïntroduceerd zijn bij beide scholen.

Resultaten

Het grootste gedeelte (81%) van de ouders is op de hoogte van de mogelijkheid dat zij twee educatieve keuzedagen per jaar kunnen opnemen. De bekendheid is tamelijk groot, zeker als we bedenken dat de educatieve keuzedagen in het schooljaar 2017/2018 voor het eerst geïntroduceerd zijn. In onderstaande tabel staat een overzicht van het gebruik van de keuzedagen per school.

Tabel B.2 Overzicht aantal gebruikers educatieve keuzedagen in het schooljaar 2017/2018

	Wel bekend met de educatieve keuzedagen		Niet bekend met de educatieve keuzedagen	
	Wel gebruik	Geen gebruik		Totaal
OBS De Venen	4 (13%)	19 (59%)	9 (28%)	32 (100%)
OBS De Vogelaar	17 (25%)	42 (61%)	10 (14%)	69 (100%)

Van de ouders van De Venen heeft 13% gebruik gemaakt van de educatieve keuzedagen. Bij de Vogelaar is dit 29% van de ouders. De ouders die gebruik hebben gemaakt van de educatieve keuzedagen zijn tamelijk gelijk verdeeld over de groepen 1 tot en met 8. De reden dat er bij De Venen minder gebruik is gemaakt van de keuzedagen is mogelijk dat ouders minder op de hoogte waren van de mogelijkheid tot het opnemen van keuzedagen. Van de ouders van de Venen geeft namelijk 48% aan dat zij onvoldoende zijn geïnformeerd over de mogelijkheid en de voorwaarden van de educatieve keuzedagen, ten opzichte van 7% van de ouders bij de Vogelaar.

De ouders die geen gebruik hebben gemaakt van de educatieve keuzedagen, hebben de volgende redenen opgegeven:

- Ik heb er (nog) geen behoefte aan gehad.
- Ik ben het vergeten/ nog niet aan toegekomen.
- Er is nog geen reden voor geweest
- Mijn kind(eren) is/zijn nog te jong

Ouders die op de hoogte zijn over het bestaan van de educatieve keuzedagen zijn overwegend positief over de mogelijkheid van een educatieve keuzedag. Zij zouden dit bijna allemaal (93%) ook adviseren aan andere scholen. Ouders noemen de volgende pluspunten:

- Het is goed voor de ontwikkeling van kinderen.
- Het is een goede samenwerking tussen de school en de ouder.
- Het is erg leerzaam voor de kinderen.
- Het biedt meer vrijheid voor het plannen van educatieve uitstapjes.

Een klein aantal ouders zou het niet aanraden aan andere scholen. Zij geven daarvoor de volgende redenen:

- Educatieve uitstapjes kunnen ook op andere dagen worden gepland.
- De school biedt al voldoende aan.
- Het zijn verkapte vakantiedagen.

Bijlage 5 bij hoofdstuk 7 Samenstelling profielen, vakhavo

Tevredenheid leerlingen over de vakhavo

Op de vakhavo krijgen havo-leerlingen de kans om naast het reguliere havoprogramma één dag in de week technische praktijk te volgen. De reguliere havovakken worden in de andere vier dagen aangeboden. De technische praktijk is voor de onderbouw een werkplaats binnen de school en voor de bovenbouw in de vorm van een stage bij een bedrijf. Voor het experiment Regelluwe Scholen is één school gestart met de vakhavo in het schooljaar 2017/18.

In het huidige onderzoek is een eerste meting uitgevoerd onder leerlingen van de vakhavo om een beeld te krijgen van de tevredenheid over de vakhavo.

Vragenlijst

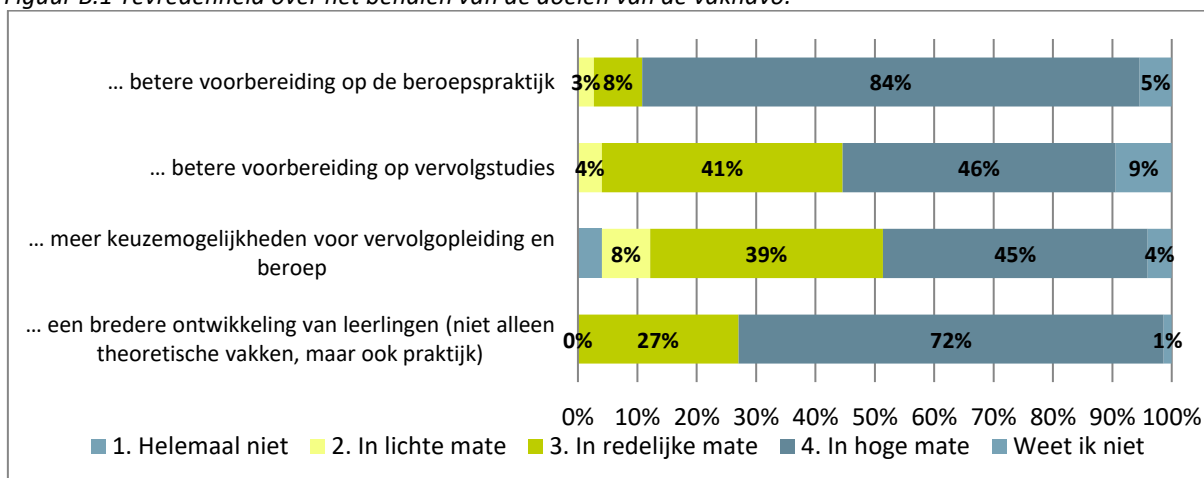
De vragenlijst bestaat uit negen vragen, over de tevredenheid van leerlingen over de vakhavo en of zij suggesties hebben voor eventuele verbetering. De vragenlijst is uitgezet onder leerlingen van één vo-school die in het schooljaar 2017/18 is begonnen met het aanbieden van de vakhavo als profiel. Leerlingen van havo 3, 4 en 5 zijn gevraagd de vragenlijst in te vullen. In totaal hebben 74 leerlingen de vragenlijst ingevuld. Dit is een respons van 100%. De respons is gelijk verdeeld over de drie leerjaren. De school heeft een link van de vragenlijst zelf onder de leerlingen verspreid. Bij de interpretatie van de resultaten moeten we bedenken dat de vakhavo slechts één schooljaar wordt aangeboden.

Resultaten

De meeste leerlingen (93%) zijn tevreden of zeer tevreden over de vakhavo. Zij geven aan dat zij veel leren van de praktijkdag, omdat ze daar de theorie kunnen toepassen. Ook vinden zij de praktijkdag een goede toevoeging, zodat ze afwisseling hebben van de theorielessen.

In onderstaande staafdiagram geven leerlingen aan in hoeverre zij tevreden zijn over het behalen van verschillende doelen. Er is te zien dat leerlingen vooral vinden dat zij door de vakhavo een betere voorbereiding krijgen op de beroepspraktijk en dat zij zich breder ontwikkelen.

Figuur B.1 Tevredenheid over het behalen van de doelen van de vakhavo.

In onderstaande tabel is te zien dat 80% van de leerlingen niets zou willen veranderen aan de vakhavo. Leerlingen die wel iets zouden willen veranderen aan de vakhavo, geven aan dat zij de mogelijkheid

zouden willen hebben om te kunnen kiezen tussen Bouwen, Wonen en Interieur (BWI) en Produceren, Installeren en Energie (PIE). Daarnaast zouden de leerlingen een betere regeling willen voor het profielwerkstuk en dat deze regeling duidelijk wordt gecommuniceerd naar het stagebedrijf.

Tabel B.3 Leerlingen die wel/niet iets willen veranderen aan de vakhavo

	Aantal (%)
Ik zou iets willen veranderen aan de vakhavo	15 (20%)
Ik zou niet iets willen veranderen aan de vakhavo	59 (80%)
Totaal	74 (100%)

Verder wordt aangegeven door sommige leerlingen dat de vakhavo een erg vol rooster heeft doordat de reguliere vakken naast de praktijkdag gevolgd moeten worden. Daarnaast geven een paar leerlingen aan dat zij zijn blijven zitten door het volle rooster van de vakhavo. Over het algemeen zijn leerlingen echter erg positief over de vakhavo. Zij zouden bijna allemaal (93%) andere scholen aanraden om meer mogelijkheden te bieden in het verbreden van de profielen.

Bijlage 6 bij hoofdstuk 9 Septemberroute en deelcertificaten

In deze bijlage geven we een overzicht van de aantallen leerlingen die per school gebruik hebben gemaakt van de septemberroute of deelcertificaten hebben behaald. Vervolgens

Aantallen leerlingen per school

Tabel B.4 Septemberroute: leerlingaantallen

Schoolnaam	Mavo		Havo		Vwo	
	2016/2017	2017/2018	2016/2017	2017/2018	2016/2017	2017/2018
Kandinsky College, Nijmegen	0	0	5	4	1	0
Stedelijk College Eindhoven	1	2	2	4	2	0
Wolfert Tweetalig, Rotterdam	n.v.t.	n.v.t.	0	7	1	1
Stedelijk Gymnasium, Nijmegen	-	n.v.t.	-	n.v.t.	-	3
Rijnlands Lyceum, Wassenaar	-	n.v.t.	-	2	-	1
Totaal	1	2	7	17	4	5

Tabel B.5 Behalen deelcertificaten: leerlingaantallen

Schoolnaam	Mavo		Havo		Vwo	
	2016/2017	2017/2018	2016/2017	2017/2018	2016/2017	2017/2018
Kandinsky College, Nijmegen	0	1	12	11	15	8
Stedelijk College Eindhoven	6	7	5	8	14	5
Wolfert Tweetalig, Rotterdam	n.v.t.	n.v.t.	8	18	9	15
Stedelijk Gymnasium, Nijmegen	-	n.v.t.	-	n.v.t.	-	6
Rijnlands Lyceum, Wassenaar	-	n.v.t.	-	2	-	3
Totaal	6	8	25	39	38	37

Vragenlijst leerlingen

Op de scholen die leerlingen in staat stellen om deelcertificaten te behalen voor vakken waarvoor ze gezakt zijn, is in mei-juli 2018 een enquête gehouden onder de leerlingen die dit betreft.

Van de in totaal 84 leerlingen hebben er 36 leerlingen de vragenlijst ingevuld. Op één na zijn dit havo-leerlingen (15) en vwo-leerlingen (20). De onderstaande tabellen geven een beeld van de redenen waarom leerlingen liever op de eigen school blijven, hun mening over de begeleiding en hun ervaringen tijdens het extra jaar op school.

Tabel B.6 Belangrijkste reden voor niet-slagen

	aantal	procent
Ik had lichamelijke en/of psychische problemen	4	10,5
Ik had een moeilijke privésituatie	6	15,8
Ik had te weinig gedaan	20	52,6
Anders*	8	21,1

*meest genoemde reden: centraal examens (onverwacht) niet goed gemaakt

Tabel B.7 Redenen om op eigen school te blijven

	aantal	gemiddelde*	sd
Ik was bekend met hoe de dingen hier op school gaan.	36	4,64	,593
Ik wilde mijn diploma halen in plaats van te gaan werken.	33	4,33	,957
De leraren op school kenden mij goed.	36	4,06	,715
Ik dacht dat ik hier een grotere kans van slagen zou hebben dan op het volwassenonderwijs (vavo).	33	3,70	,770
Ik wilde op school blijven om mijn vrienden te blijven zien.	31	3,16	1,369
Mijn school adviseerde mij om op de school te blijven.	34	3,03	1,029
Mijn ouders/verzorgers vonden het belangrijk dat ik op deze school bleef.	32	2,81	1,256
Ik was nog te jong om te gaan werken.	31	2,23	1,175

*schaal 1-5, waarbij 1 zeer mee oneens en 5 zeer mee eens.

Tabel B.8 Mening over begeleiding

	aantal	gemiddelde*	sd
Mijn mentor/coach helpt mij door de moeilijke momenten.	34	3,74	1,214
Mijn vakdocenten helpen mij persoonlijk met de lesstof.	34	3,41	1,158
Mijn mentor/coach is lastig bereikbaar.	36	1,89	1,116
Ik heb mijn mentor/coach nodig om mij bij de les te houden.	34	1,68	,638

*schaal 1-5, waarbij 1 zeer mee oneens en 5 zeer mee eens.

Tabel B.9 Hoe doe je het zelf?

	aantal	gemiddelde*	sd
Het lukt me goed om mijn huiswerk te maken.	36	3,83	,910
Ik heb veel lessen overgeslagen zonder problemen.	33	3,21	1,139
Ik volg alle lessen.	36	3,19	1,117
Ik heb moeite om naar de les te komen.	36	2,72	,974
Ik heb veel lessen gemist waardoor ik in de problemen ben gekomen.	34	1,71	,676

*schaal 1-5, waarbij 1 zeer mee oneens en 5 zeer mee eens.

Tabel B.10 Hoe ervaar je dit jaar?

	aantal	gemiddelde*	sd
Ik voel me thuis op school.	36	3,78	,866
Ik heb vrienden op school.	36	3,69	,889
Ik ben de school ontgroeid.	34	3,56	,824
Ik ga met plezier naar school.	36	3,42	,906
Ik heb weinig aansluiting met klasgenoten.	36	2,92	,967

*schaal 1-5, waarbij 1 zeer mee oneens en 5 zeer mee eens.

Bijlage 7 bij hoofdstuk 10 Bevoegdheden van docenten

In deze bijlage geven we een overzicht van de aantallen docenten per school waarbij wordt afgeweken van de bevoegdheidseisen.

Tabel B.11: Aantallen docenten voor wie ruimere bevoegdheidseisen zijn toegepast, plus de vakken die zij verzorgen en/of niveaus waarop zij lesgeven

School	Aantal docenten	Vakken	Bevoegdheid behaald in:
Stedelijk College Eindhoven	1	Biologie (TTO)	Zuid-Afrika
Utrechts Stedelijk Gymnasium	2	Engels Scheikunde	2 ^e graads (Nederland) + buitenlandse taalopleiding 2 ^e graads (Nederland)
Wolfert Tweekalig	2	Wiskunde, Biologie (TTO) Spaans (TTO)	Australië VS
<i>Nog niet gestart</i>			
Kandinsky			
Calvijn College Tholen			
Rijnlands Lyceum	1	TTO	buitenland
Totaal	6		

Oberon

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht
t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80
info@oberon.eu | www.oberon.eu

Utrecht, 21 januari 2019
In opdracht van Ministerie van OCW